

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav primární, preprimární a speciální pedagogiky

Prevence rizikového chování v kyberprostoru na základních školách
bakalářská práce

Autor: Dita Hrdličková

Studijní program: B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor: Výchovná práce ve speciálních zařízeních

Vedoucí práce: Mgr. Martin Kaliba, Ph.D.

Oponent práce: Mgr. Daniela Vrabcová, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Dita Hrdličková
Studium:	P18P0058
Studijní program:	B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor:	Výchovná práce ve speciálních zařízeních
Název bakalářské práce:	Prevence rizikového chování v kyberprostoru na základních školách
Název bakalářské práce AJ:	Prevention of risk behavior in cyberspace at primary schools

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá prevencí rizikového chování v kyberprostoru na základních školách. V teoretické části bude rozpracována problematika jednotlivých typů rizikového chování, které souvisí s užíváním nových technologií. Pozornost bude také věnována efektivní primární prevenci zaměřené na tyto jevy. Empirická část bude zjišťovat, jak pracují konkrétní základní školy s touto problematikou. Z metodologického hlediska bude využito designu případové studie s využitím metod analýzy dokumentace, rozhovoru a případně dotazníku.

BLINKA, Lukáš. *Online závislosti: jednání jako droga?: online hry, sex a sociální sítě: diagnostika závislosti na internetu: prevence a léčba*. Praha: Grada, 2015. Psyché (Grada). ISBN 978-80-210-7975-5.

JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5447-5.

NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislosti: současné poznatky a perspektivy léčby*. 5., rozšířené vydání. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1357-4.

HUTYROVÁ, Miluše a kolektiv. *Děti a problémy v chování: etopedie v praxi*. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1523-3.

BĚLÍK, Václav a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Prevence rizikového chování žáků z pohledu pedagogů*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-726-8.

Garantující pracoviště: Katedra speciální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Martin Kaliba, Ph.D.

Oponent: Mgr. Daniela Vrabcová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 9.12.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou závěrečnou práci Prevence rizikového chování v kyberprostoru na základních školách vypracovala pod vedením vedoucího závěrečné práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 10. 04. 2021

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Martinu Kalibovi, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, cenné rady a pomoc při jejím zpracování. Dále děkuji zúčastněným respondentům za spolupráci při získávání údajů pro výzkumnou část práce.

Anotace

HRDLIČKOVÁ, Dita. Prevence rizikového chování v kyberprostoru na základních školách. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021. 71 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá prevencí rizikového chování v kyberprostoru na základních školách. V úvodní části je rozpracována problematika jednotlivých typů rizikového chování související s užíváním nových technologií a jejich prevence. Empirická část zjišťuje, jak pracují konkrétní základní školy s touto problematikou. Cílem této bakalářské práce je zjistit, jakým způsobem je realizována primární prevence rizikového chování v kyberprostoru na vybraných základních školách. Z metodologického hlediska je použito designu případové studie s využitím metod obsahové analýzy dokumentů a doplňujícího rozhovoru.

Klíčová slova: Kyberprostor, prevence, rizikové chování, základní škola.

Anotation

HRDLIČKOVÁ, Dita. Prevention of risk behavior in cyberspace at primary schools. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2021. 71 pp. Bachelor Degree Thesis.

This Bachelor Thesis deals with prevention of risk behavior in cyberspace at primary schools. In introduction is described problems with risk behaviors, which is related to using new technologies and prevention of these behaviors. Empiric part of this thesis surveys how primary schools works with this issue. The aim of this bachelor thesis is to find out how the primary prevention of risk behavior in cyberspace is implemented in selected primary schools. From methodological aspect in this thesis is used design of case study with content analysis methodology and interview.

Keywords: Cyberspace, prevention, risk behavior, primary school.

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská závěrečná práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č.13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:.....

Podpis studenta:.....

Obsah

Úvod	11
1 Rizikové chování	12
1.1 Terminologie rizikového chování	12
1.2 Syndrom rizikového chování v dospívání	13
2 Prevence rizikového chování.....	15
2.1 Primární prevence rizikového chování	15
2.1.1 Specifická primární prevence	16
2.1.2 Všeobecná prevence	16
2.1.3 Selektivní prevence	17
2.1.4 Indikovaná prevence	17
2.1.5 Nespecifická primární prevence	17
2.2 Primární prevence na základní škole	18
2.3 Minimální preventivní program.....	18
2.4 Školní metodik prevence	20
3 Rizikové chování v kyberprostoru	21
3.1 Kyberprostor	21
3.2 Kybernetická kriminalita	22
3.3 Nadměrné užívání internetu a závislost na internetu	22
3.3.1 Prevence závislosti a nadměrného užívání internetu	23
4 Typy rizikového chování v kyberprostoru	25
4.1 Kybergrooming	25
4.1.1 Charakteristika oběti kybergroomingu	25
4.1.2 Charakteristika útočníka kybergroomingu.....	26
4.1.3 Fáze kybergroomingu	26
4.2 Kyberšikana	27
4.2.1 Základní formy kyberšikany	29
4.2.2 Oběť kyberšikany.....	29
4.2.3 Agresor kyberšikany	30
4.3 Trolling/Flaming/Happy slapping.....	30
4.3.1 Trolling	30
4.3.2 Flaming	31
4.3.3 Happy slapping	31
4.4 Kyberstalking a stalking	32
4.4.1 Formy kyberstalkingu	33
4.4.2 Kyberstalker	33
4.4.3 Ochrana proti kyberstalkingu.....	34
4.5 Sexting	34
4.5.1 Motivy k sextingu	35
4.5.2 Rizika sextingu	35
4.5.3 Jak se bránit	35
5 Rizikové chování v kyberprostoru pohledem současného výzkumu.....	37

5.1	Zhodnocení stavu a potřeb v oblasti školské prevence rizikového chování během druhé vlny epidemie covid-19.....	37
5.2	Rizikové chování českých dětí v prostředí internetu.....	38
5.2.1	Kyberšikana.....	38
5.2.2	Kybergrooming a rizikové seznamování.....	39
5.2.3	Sexting.....	39
5.3	Průzkum Děti a Internet 2019, pohled rodičů a dětí.....	39
6	Empirická část bakalářské práce.....	41
6.1	Vymezení cílů.....	41
6.2	Metoda výzkumu.....	41
6.3	Kritéria analýzy MMP.....	42
6.4	Kritéria analýzy ŠVP.....	42
6.5	Výzkumný vzorek.....	43
7	Analýza dílčích výzkumných cílů.....	44
7.1	DVC 1: Zjistit, jaké je personální zabezpečení prevence rizikového chování v kyberprostoru na vybraných základních školách.....	44
7.2	DVC 2: Zjistit, jak často probíhají preventivní programy zaměřené na rizikové chování v kyberprostoru.....	47
7.3	DVC 3: Zjistit, na jaké oblasti rizikového chování v kyberprostoru jsou zaměřené školní prevence.....	50
7.4	DVC 4: Zjistit, jakým způsobem je prevence rizikového chování v kyberprostoru implementovaná do předmětů vybraných základních škol.....	51
7.5	DVC 5: Zjistit, jakým způsobem základní školy řeší prevenci rizikového chování v kyberprostoru v rámci distanční výuky.....	54
8	Vyhodnocení výzkumných cílů.....	58
	Diskuse.....	61
	Závěr.....	62
	Seznam tabulek.....	64
	Použitá literatura.....	65
	Seznam příloh.....	71

Seznam použitých zkratk

DSM-5	Diagnostický a statistický manuál duševních poruch
ICT	Informační a komunikační technologie
IKT	Informační a komunikační technologie
MKN-10	Mezinárodní klasifikace nemocí 10. revize
MMP	Minimální preventivní program
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
NCBI	Národní centrum bezpečnějšího internetu
NP	Nepovinný předmět
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
Policie ČR	Policie České republiky
PP	Povinný předmět
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
PRVoK	Centrum prevence rizikové virtuální komunikace
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
SRCH-D	Syndrom rizikového chování v dospívání
SVP	Středisko výchovné péče
ŠMP	Školní metodik prevence
ŠVP	Školní vzdělávací program
ZŠ	Základní škola

Úvod

Kyberprostor je v současné době využíván k výuce žáků základních škol. Už téměř rok se pohybují v prostředí online výuky z důvodu pandemie koronaviru. Důležitost prevence rizikového chování v kyberprostoru se tak zvýšila. S rizikovým chováním v kyberprostoru se žáci základních škol běžně setkávají a setkávali i před propuknutím pandemie, což dokazuje například výzkum Rizikové chování českých dětí v prostředí internetu z let 2013–2014 organizovaný Centrem prevence rizikové virtuální komunikace.

Jak zjistili Gabrhelík a Lukavská (2020), učitelé nemají z důvodu distanční výuky dostatečný kontakt se žáky, aby předcházeli rizikovému chování. Během této výuky došlo ke snížení počtu preventivních aktivit ze strany škol, preventivní intervence na podzim 2020 téměř neprobíhaly.

V teoretické části bakalářské práce je popsáno rizikové chování a prevence s ním související. Dále se práce věnuje rizikovému chování v kyberprostoru a jeho typům. Pozornost je také věnována současným výzkumům této problematiky.

V empirické části se práce zaměřuje na prevenci rizikového chování v kyberprostoru u vybraných škol. Hlavní výzkumnou metodou byla zvolena obsahová analýza dat zaměřená na minimální preventivní programy a školní vzdělávací programy. Dále byly provedeny doplňující rozhovory, aby bylo zjištěno, jak momentálně na základních školách probíhají preventivní programy a preventivní aktivit.

1 Rizikové chování

Vymezení rizikového chování není v odborné společnosti jednotné, existují různé definice a rozdílné vnímání těchto jevů.

Procházka (2019) si pod pojmem rizikové chování představuje takové chování, které není v normě. Ke správnému chápání je potřeba vymezení sociální normy. Ta naznačuje společensky žádoucí chování.

Vágnerová (2014) posuzuje normalitu podle několika různých kritérií. Řadí mezi ně statistické a sociokulturní pojetí normy, skupinovou a mediální normu, aktuální úroveň poznání, věk posuzovaného jedince a subjektivní pojetí normy. Autorka uvádí, že se hranice normy neustále pohybuje.

1.1 Terminologie rizikového chování

Termín rizikové chování nahradil dříve používaný pojem sociálně patologický jev či sociální deviace, který vyvolával negativní konotaci. (Procházka, 2019)

Sobotková (2014) chápe pojem rizikové chování jako „(...) *nadřazený k pojmům problémové, asociální, delikventní, antisociální a disociální chování.*“ (Sobotková, 2014, str. 40) Dolejš (2010) dále uvádí pojmy, které jsou v úzkém spojení s rizikovým chováním: delikventní, kriminální, asociální, návykové, antisociální a další chování. Takové formy chování jsou ovlivněné kulturou dané společnosti, společenským vnímáním a zásadně definováním normy a normality.

Pavlas Martanová (2012) rizikovým chováním rozumí „(...) *takové vzorce chování, v jejichž důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu výchovných, zdravotních, sociálních a dalších rizik pro jedince nebo společnost.*“ (Pavlas Martanová, 2012, str. 21)

Dolejš (2010) rizikové chování definuje jako „(...) *chování jedince nebo skupiny, které zapříčiňuje prokazatelný nárůst sociálních, psychologických, zdravotních, vývojových, fyziologických a dalších rizik pro jedince, pro jeho okolí a/nebo pro společnost.*“ (Dolejš, 2010, str. 9)

Valenta (2015) ve Slovníku speciální pedagogiky rizikovým chováním rozumí chování, které je oproti normám běžné společnosti, problematické, znepokojující nebo nežádoucí chování. Je to soubor fenoménů, kterým se společnost snaží předcházet preventivními a léčebnými intervencemi.

Miovský a kolektiv (2015) považuje vzorce rizikového chování „(...) za soubor fenoménů, jejichž existenci a důsledky je možné podrobit vědeckému zkoumání a které lze ovlivňovat preventivními a léčebnými intervencemi.“ (Miovský, 2015, str. 28–29)

Do konceptu rizikového chování Miovský a kolektiv (2015) řadí

- šikanu a násilí ve školách včetně dalších forem extrémně agresivního jednání,
- záškoláctví,
- užívání návykových látek,
- nelátkové závislosti (například gambling a problémy spojené s nezvládnutým využíváním PC),
- užívání anabolik a steroidů,
- obecně kriminální jednání,
- sexuální rizikové chování,
- vandalismus, xenofobii, rasismus, intoleranci a antisemitismus,
- komerční zneužívání dětí,
- týraní a zneužívání dětí
- a další. (Miovský a kol., 2015)

V Metodickém doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních (č.j. 21291/2010-28) (dále jen Metodické doporučení) jsou zmíněny následující rizikové projevy žáků, které jsou úzce spojeny s kyberprostorem – závislostní chování (netolismus), kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií. K tomuto Metodickému doporučení jsou připojeny přílohy poskytující metodickou pomoc školám a školským zařízením. (MŠMT, 2010)

Procházka (2019) stejně jako MŠMT uvádí typ rizikového chování: interpersonální agresivní chování. Řadí do něj agresi, šikanu s kyberšikanou, rizikové formy komunikace využívající multimédia, násilí a podobně. (Procházka, 2019)

1.2 Syndrom rizikového chování v dospívání

Je dobré, abychom se v souvislosti rizikového chování zmínili o syndromu rizikového chování v dospívání, zkráceně SRCH-D. Anglicky se tato problematika nazývá risk-behavior syndrom nebo problem behavior syndrom.

Podle Kabíčka, Hamanové, Csémy a kolektivu (2014) je experimentování s rizikem během dospívání běžné, vývojově normální chování, pokud experimenty s riziky jsou přechodné a nemají dlouhé trvání. Avšak v posledních desetiletích se u dospívajících

objevuje rizikové chování jako způsob života. Problémový styl života je nejčastější příčinou smrti u patnácti až devatenáctiletých mladých lidí.

Syndrom rizikového chování v dospívání zahrnuje soubor příznaků vznikajících na stejném základě. Tuto problematiku zkoumal především profesor Richard Jessor. (Kabíček, Hamanová, Csémy a kol., 2014)

„Richard Jessor zjistil, že SRCH-D zastává určitou funkci v adolescentově psychosociálním vývoji: přináší mu významnou pozitivní satisfakci v jeho vývojových potížích, pomáhá mu řešit současnou osobní nesnáz nebo mu nahrazuje něco důležitého, co momentálně postrádá.“ (Kabíček, Hamanová, Csémy a kol., 2014, str. 33) Adolescenti se snaží eliminovat své problémy. Někdy je řeší rizikovým chováním, které však má své závažné důsledky. Patří mezi ně závislost na drogách, školní neúspěch a zanechání studia, problémy před zákonem a podobně.

SRCH-D zahrnuje 3 okruhy projevů:

- zneužívání návykových látek,
- projevy v psychosociální oblasti (agresivita, delikvence, autoagrese, problémové chování),
- projevy v reprodukční oblasti (předčasný sexuální život). (Kabíček, Hamanová, Csémy a kol., 2014)

2 Prevence rizikového chování

Miovský a kolektiv (2015) považují za prevenci rizikového chování „(...) jakékoli typy výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí směřujících k předcházení výskytu rizikového chování, zamezujících jeho další progresi, zmírňujících již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky.“ (Miovský, kol., 2015, str. 29)

Ciklová (2016) chápe pojem prevence jako předcházení něčemu, ochranu před něčím. Prevence je soubor aktivit či soustava opatření podporující pozitivní chování a předcházející negativním jevům v různých oblastech.

Ve školách a školských zařízeních se prevence používá v širším smyslu. Školní prevence předchází rizikovému chování, vychovává žáky ke zdravému životnímu stylu, zdravému sebevědomí a rozvíjí sociální kompetence a dovednosti. Dále se žáci učí efektivnímu řešení konfliktů a zvládání zátěžových situací. (Ciklová, 2016)

Pavlas Martanová (2014) rozděluje prevenci rizikového chování na primární, sekundární a terciární prevenci. Hlavním úkolem školské primární prevence rizikového chování je předcházet vzniku rizikového chování u těch, kteří se rizikově nechovají. Sekundární prevence se zaměřuje na osoby, které jsou ohroženy rizikovým chováním. Cílem je předejít vzniku, rozvoji a přetrvání takového chování u těchto osob. Terciární prevence předchází zdravotním nebo sociálním problémům, které se objevují z důvodu rizikového chování.

2.1 Primární prevence rizikového chování

Podle Procházky (2019) se primární prevence soustředí na skupiny obyvatel, kteří se nechovají rizikově. Cílem této prevence je předcházení rizikovému chování, než se rozvine.

Základní princip primární prevence rizikového chování u žáků je podle Metodického doporučení je „(...) výchova k předcházení a minimalizaci rizikových projevů chování, ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládání zátěžových situací osobnosti.“ (MŠMT, 2010, str. 2)

Pavlas Martanová (2012) píše o programech a intervencích školské primární prevence rizikového chování. Podle ní musí naplňovat obecné charakteristiky:

„a) musí mít přímý a explicitně vyjádřený vztah k určité konkrétní formě rizikového chování a tématům s ním spojeným;

b) realizace musí být jasně časově a prostorově ohraničena a měla by procházet fázemi od zmapování potřeb, vytvoření plánu programu a jeho přípravy, provedení a zhodnocení programu a zajištění jeho návaznosti;

c) musí být zacílen na jasně ohraničenou a definovanou cílovou skupinu a s tím související zdůvodnění matchingu (tj. přiřazování určité skupiny či jednotlivce k danému typu programu odpovídajícím potřebám a problémům cílové skupiny).“ (Pavlas Martanová, 2012, str. 22)

MŠMT primární prevenci dělí na nespecifickou a specifickou. Specifickou primární prevenci dále rozděluje na:

- všeobecnou prevenci,
- selektivní prevenci,
- indikovanou prevenci. (MŠMT, 2010)

Ciklová (2016) se shoduje s MŠMT, stejně jako Miovský a kolektiv (2015), ale používají pojem Všeobecná specifická primární prevence místo Všeobecné prevence.

2.1.1 Specifická primární prevence

Specifická primární prevence zahrnuje aktivity a programy, orientující se zvláště na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků. (MŠMT, 2010)

Definice úrovní specifické primární prevence, dle Miovského a kolektiv (2015), odrážejí intenzitu programu, využitých prostředků či nástrojů, a úroveň zapojení cílové skupiny.

2.1.2 Všeobecná prevence

Podle Ciklové (2016) se všeobecná specifická primární prevence orientuje všeobecně. Zahrnuje veškeré žáky ve školských zařízeních. Obsahuje aktivity, které cíleně předcházejí či omezují výskyt jednotlivých rizikových projevů chování.

Podle Miovského a kolektivu (2015) cílovou skupinou všeobecné prevence je běžná populace. Nezohledňují se specifické rizikové skupiny. Zohledňuje se věk a případně specifika ovlivněná sociálními nebo jinými faktory.

Programy všeobecné prevence cílí na větší skupiny lidí (jako je například třída). Tuto úroveň prevence zpravidla koná školní metodik prevence, jeho odborná způsobilost je dostačující. (Miovský a kol., 2015)

2.1.3 Selektivní prevence

Selektivní prevence je podle Ciklové (2016) zaměřena na žáky, u kterých se předpokládá zvýšený výskyt rizikového chování, nebo mohou být u nich přítomné rizikové faktory pro jejich vznik.

Podle Miovského a kolektivu (2015) se v selektivní prevenci pracuje s menšími skupinami či jednotlivci. Řadí se sem vrstevnické modely jako intenzivní sociálně psychologické skupinové programy, které posilují techniky sociálních dovedností, komunikační dovednosti a vztahy.

Je potřeba, aby programy selektivní prevence poskytoval člověk s odpovídajícím vzděláním preventisty (speciální pedagog, psycholog či adiktolog a podobně). (Miovský a kol., 2015)

2.1.4 Indikovaná prevence

Podle Metodického doporučení jsou cílovou skupinou indikované prevence jednotlivci a skupiny dětí a mladistvých, u kterých se rizikové chování objevuje například v oblasti chování, rodinných vztahů v rodině, ve škole, mezi vrstevníky. (MŠMT, 2010)

Programy indikované prevence se dle Miovského (2015) snaží co nejdříve podchytit problém v chování. Dalším krokem je posouzení a vyhodnocení potřebnosti specifických intervencí. Důležité je ihned zahájit intervence.

V rámci této prevence musí preventista či poradenský pracovník pracovat s individuálními specifiky daného problému, podat návrh postupu řešení s posouzením dalších intervencí či kroků. Tato práce bezpodmínečně vyžaduje odbornost. (Miovský a kol., 2015)

2.1.5 Nespecifická primární prevence

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019–2027 (dále jen Národní strategie 2019–2027) charakterizuje nespecifickou primární prevenci rizikového chování jako souhrn veškerých volnočasových aktivit, „(...) které nemají přímou souvislost s konkrétním typem rizikového chování, ale napomáhají snižovat rizika podporou zdravého životního stylu a osvojování pozitivního sociálního

chování prostřednictvím smysluplného využívání a organizace volného času, například zájmové, sportovní a volnočasové aktivity a jiné programy, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti za sebe a své jednání.“ (MŠMT, 2019, str. 5)

2.2 Primární prevence na základní škole

Miovský a kolektiv (2015) rozumí školní prevencí rizikového chování „(...) soubor přístupů, metod a intervencí, které jsou koncepčně rozvíjeny a garantovány v rámci sektoru školství a jejichž společným jmenovatelem je rezortní legislativní rámec Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Cílovou skupinu zde primárně tvoří děti, mládež a mladí dospělí.“ (Miovský, 2015, str. 100)

Procházka (2019) uvádí, že je v rámci primární prevence v prostředí školy důležitý vztah výchovy a prostředí školy a školní třídy. Školní prostředí a prostředí konkrétní třídy ovlivňuje emoce žáka, jak se v daném prostředí cítí.

Podle Miovského a kolektivu (2015) se ve školním prostředí k prevenci využívají školní třídy, školní poradenské místnosti nebo školní klub využívá se také mimoškolní prostředí, například prostory ve státních či nestátních neziskových organizacích.

Mezi typy aktivit ve školní primární prevenci podle Procházkovy (2019) patří třídnické hodiny, komunitní kruhy, vrstevnické programy, práce s třídními pravidly, semináře, workshopy, výukové projekty, adaptační kurzy, přednášky s externími odborníky a další.

Podle Procházkovy (2019) MŠMT považuje za klíčové dokumenty školní preventivní strategii, minimální preventivní program a program proti šikanování.

Školní preventivní program/strategie je podle Miovského a kolektivu (2015) dlouhodobý preventivní program pro školy a školská zařízení. Jde o součást školního vzdělávacího programu. Procházka (2019) píše, že minimální preventivní program je určený pro daný školní rok a je součástí ŠVP. Program proti šikanování je provázán s ostatními dokumenty, škola se snaží zajistit bezpečné a pozitivní prostředí školy, podpořit pozitivní sociální klima.

2.3 Minimální preventivní program

Podle Metodického doporučení se jedná se o konkrétní dokument školy, který je orientován na výchovu a vzdělávání žáků ke zdravému životnímu stylu, dále se zaměřuje na osobní a emočně sociální rozvoj žáků a jejich komunikační dovednosti. (MŠMT, 2010)

Procházka (2019) píše, že cílem školního preventivního programu je komplexní změna. Školní prevence obsahuje aktivity na podporu:

- rozvoje zdravého životního stylu,
- rozvoje schopnosti nakládat se svým volným časem pozitivně,
- zvyšování sociální kompetence žáků,
- posilování komunikačních dovedností,
- vytváření pozitivního sociálního klimatu,
- formování postojů ke společensky akceptovaným hodnotám. (Procházka, 2019)

Podle Metodického doporučení má tento dokument podporovat vlastní aktivitu žáků, formy preventivní práce s žáky, zapojení celého pedagogického sboru školy a také má podporovat spolupráci se zákonnými zástupci nezletilých žáků školy. Školní metodik prevence tento program vypracovává na jeden školní rok. (MŠMT, 2010) Minimální preventivní program (MPP) podle Procházkovy (2019) zasahuje výchovnou i vzdělávací složku po celý školní rok a pozitivně ovlivňuje školní klima.

V MPP se zohledňuje věk, takže se vlastní preventivní programy rozdělují podle ročníků či stupňů ZŠ. (Procházka, 2019)

Preventivní programy prvního stupně ZŠ se zaměřují na prevenci běžných rizik, která se pojí s osamostatňováním dětí (například bezpečná cesta do školy); na prevenci negativních vztahů v dětském kolektivu (zárodky agrese a šikany); a na prevenci rizikového chování ve vztahu k návykovým látkám. (Procházka, 2019)

Druhý stupeň ZŠ je více specifický, žák zažívá změny se zvýšenými nároky ve vyučování, mění se struktura školní třídy, vyvíjí se žákova osobnost s nástupem puberty. (Procházka, 2019)

MPP se v šestém ročníku zaměřuje na aktivní práci skupiny i jednotlivce, formuje se skupina, děti se navzájem poznávají, začleňují se noví žáci. Cílem je fungující tým. V sedmém ročníku se pokračuje v budování kvalitních vztahů. Preventivní program klade důraz na upevnění kolektivních vztahů se snahou včasného podchycení nežádoucích projevů chování. Během osmého ročníku je program ideálně realizován aktivní formou. Úkolem preventivního programu je upevnění vztahů v kolektivu, schopnosti komunikovat, přijímat svobodná a odpovědná rozhodnutí, rozeznat rizika ve svém okolí a podobně. V devátém ročníku je úkolem preventivního programu fixace dosažených dovedností a postojů. (Procházka, 2019)

2.4 Školní metodik prevence

MŠMT v Národní strategii 2019–2027 uvádí, že školní metodik prevence je pracovník školy nebo školského zařízení. Poskytuje poradenské služby ve školách a školských poradenských zařízeních.

K jeho činnostem patří tvorba a kontrola realizace preventivního programu školy, metodicky vede pedagogické pracovníky školy v oblasti primární prevence rizikového chování, koordinuje vzdělávání pedagogických pracovníků v téže oblasti. Školní metodik prevence také koordinuje spolupráci školy s orgány státní správy a samosprávy v oblasti primární prevence rizikového chování a vede písemné záznamy, které jsou určeny k umožnění doložení rozsahu a obsahu jeho činností, navržených a realizovaných opatření. (MŠMT, 2019)

3 Rizikové chování v kyberprostoru

3.1 Kyberprostor

Soukup (2011) definuje kyberprostor jako „(...) virtuální prostor vytvořený prostřednictvím moderních informačních a počítačových technologií.“ (Soukup, 2011, str. 656) Kohout (2017) definuje kyberprostor jako virtuální svět/prostor „(...) vytvořený moderními komunikačními technologiemi.“ (Kohout, 2017, str. 12) Bačuvčík (2011) se zmiňuje, že termín kyberprostor poprvé použil William Gibson v roce 1982, popsal jej v románu Neuromancer jako „(...) imaginární prostor, tvořený počítačově zpracovanými daty a přístupný pouze vědomí (nikoli fyzické tělesnosti) uživatelů.“ (Bačuvčík, 2011, str. 10-11)

Podle Pešata (2015, str. 57) je kyberprostor: „umělý, digitální svět vytvořený moderními informačními a komunikačními technologiemi (dále jen ICT) vytváří komunikační prostor, do kterého se přenáší část sociálních aktivit lidí.“

Kolouch a kolektiv (2019) zdůrazňují, že virtuální realita je závislá na materiální podstatě, konkretizuje ji na technologie nacházející se v reálném světě, dále Kohout (2017) k tomuto tématu píše, že kyberprostor je tvořen z fyzických zařízení určených k telekomunikačnímu provozu (počítače, mobilní telefony, a podobně); telekomunikační infrastruktury umožňující funkčnost a další počítačové systémy; a samotných dat.

Tento virtuální svět existuje paralelně se světem reálným. Pro běžného uživatele je kyberprostor především internet, který umožňuje komunikaci s jinými uživatelem, sdílení obsahu, hraní online her, nakupování v e-shopech a další aktivity. V domácnostech se běžně vyskytují chytré televizory, automobily, chytré hračky a chytré žárovky a mnoho dalších věcí, které jsou připojené k internetu. (Kohout, 2017)

Autor Kolouch a kolektiv (2019) píše, že virtuální realita (kyberprostor) nemá konec ani začátek. Některými státy je považován za pátou doménu/sféru vedle zemi, vodě, vzduchu a vesmíru.

Znaky kyberprostoru podle Koloucha a kolektivu (2019):

- decentralizovanost,
- globálnost,
- otevřenost,
- bohatost na informace,
- interaktivnost,

- možnost ovlivňování mínění skrze uživatele. (Kolouch a kol., 2019)

Kyberprostor podle Bačuvčíka (2011) lidem poskytuje anonymitu. Pomocí ní si budují smyšlené identity a nedbají na etiku, kulturní návyky či estetiku. V tomto veřejném umělém světě se může pohybovat kdokoliv.

O přesunu sociální komunikace do prostředí sociálních sítí píše Pešat (2012). ICT podle něj pomáhají odstranit překážky při vzájemné komunikaci.

Prostředí kyberprostoru se neustále mění. Kohout (2017) se zmiňuje, že běžný uživatel si rychlost změn nedokáže uvědomit, na internet umísťuje o sobě i taková osobní data, která by v reálném světě nikomu nesdělil. Lehce se může stát, že uživatelé, kteří se nedokážou přizpůsobit pokroku technologií, ztratí svá data nebo se stanou obětí virtuálního predátora.

3.2 Kybernetická kriminalita

O rizikové komunikaci se zmiňuje Pešat (2015). Kyberprostor může mít negativní důsledky pro uživatele, může to vést až k protiprávnímu jednání.

Podle Pešata (2015) na internetu vznikají kyberkultury, které kombinují hodnoty, normy a zvyky z běžného (offline) života s novými prvky světa online (kyberprostoru). V kyberprostoru vzniká chování, které je v rozporu s mravním chováním společnosti. Děti se věnují rizikovým formám komunikace, jako je například kyberšikana, které je negativně ovlivňuje. Dále uvádí, že důsledky rizikové komunikace se projevují i v běžném životě.

Definice kybernetické kriminality najdeme mnoho, autor Kohout (2017) se přiklání k této: „*Kybernetická trestná činnost je společensky škodlivé jednání útočící na počítačový systém nebo na jiný objekt za výrazného užití počítačového systému.*“ (Kohout, 2017, str. 14) Řadí sem podvodné jednání, napadeními škodlivým softwarem, útoky na sociálních sítích (kyberšikana, kybergrooming, kyberstalking, sexting, hate příspěvky, krádež identity) a sofistikované kybernetické útoky.

3.3 Nadměrné užívání internetu a závislost na internetu

Blinka in Ševčíková a kolektiv (2015) se zmiňuje o nadměrném užívání internetu, problematickém užívání internetu, kompulzivním užíváním internetu a závislosti na internetu. V České republice je často skloňován termín netholismus (netolismus) a netománie. Autor dané termíny nepodporuje, odborná anglická literatura je téměř nezná a podle něj hraničí s nesmyslem. Doporučuje je nepoužívat.

Nadměrné užívání internetu je podle Blinky in Ševčíková a kolektiv (2015) chování způsobující fyzické, psychické nebo sociální problémy. Důležitý je čas trávený u počítače a kvalita užívání. V případě, kdy se nadměrné užívání internetu dostane na hranici vlastní kontroly, jedinec ji není sám schopný zvládat, vzniká závislost na internetu. Závislost na internetu splňuje kritéria patologie. Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10) ani Diagnostický a statistický manuál duševních poruch (DSM-5) neuvádí závislost na internetu. To znamená, že závislost na internetu není oficiální psychická porucha.

K Metodickému doporučení byla přidána Příloha číslo 15 s názvem Netolismus. Autorem Přílohy je Žufníček (2015), který pojmem netolismus označuje závislost (závislostní chování nebo závislost na procesu) na virtuálních drogách.

O netholismu také píšou autoři Kohout a Karchňák (2016). Shodují se s MŠMT, Netholismem rozumí behaviorální závislost či závislost na procesu na virtuálních drogách. Mezi virtuální drogy Žufníček (2015) i Kohout a Karchňák (2016) řadí počítačové hry, sociální sítě, mobilní telefony, televize a další.

Karel Nešpor (2018) tuto problematiku nazývá nezdrženlivým chováním vůči počítačům, internetu a videohrám.

Žufníček (2015) shoduje s autory Kohoutem a Karchňákem (2016). V případě netholismu (netolismu) se jedná o návykový proces, který je podobný látkovým závislostem. Nelátková závislost vzniká pozvolně, plíživě a daná osoba si ji neuvědomuje.

Může docházet k silné touze zapnout počítač bez jasného cíle; zapínání displeje telefonu z důvodu kontroly příchozích zpráv, neschopnost vymezit si začátek a konec aktivit na internetu. (Kohout, Karchňák, 2016)

Rizika závislosti na internetu jsou podle Žufníčka (2015) tělesná i psychologická a sociální. S netolismem spojuje tělesná rizika v oblasti pohybového aparátu, Repetition Strain Injury (skupina postižení, které souvisí s opakovanými pohyby například při práci například s počítačovou myší), dále sem řadí cukrovku, obezitu, srdeční onemocnění a další.

Do psychologických a sociálních rizik podle Žufníčka (2015) patří zhoršující se mezilidské vztahy, zhoršení školních/pracovních výsledků, odtržení od reality.

3.3.1 Prevence závislosti a nadměrného užívání internetu

Vondráčková in Blinky a kolektiv (2015) se zmiňuje o prevenci závislosti a nadměrném užívání internetu. Uskutečňuje se formou preventivních programů, které se rozdělují na:

„a) programy zaměřené na poskytování informací versus interaktivní programy;

b) mono- versus multimodální programy.“ (Vondráčková in Blinka a kol., 2015, str.58)

Nejrozšířenější formou preventivních programů na tento jev je poskytnutí základních informací se zvýšenou pozorností na informace o jeho negativním dopadu. Často preventivní programy vedou odborníci, kteří prezentují informace o závislosti či nadměrném užívání internetu s doporučením, jak správně internet užívat. Preventivní programy také bývají zaměřeny na děti na základních školách nebo je intervence součástí jejich mediální výchovy.

Multimodální programy se zaměřují na několik úrovní daného jevu najednou. Monomodální programy jsou jejich opakem. V případě závislosti na internetu je zaměření na další formy rizikového chování. (Vondráčková in Blinka a kol., 2015)

4 Typy rizikového chování v kyberprostoru

Tato kapitola se věnuje jevům, které se objevují především v kyberprostoru. K názvům jevů, které se vyskytují v reálném světě a začaly se vyskytovat v kyberprostoru, odborníci začali přidávat slovo „kyber“. Podle Koloucha a kolektivu (2019) slovo „kyber“ ukazuje spojitost s ICT a s kyberprostorem. Podle Ciklové (2016) předpona „kyber“ označuje prostředí, ve kterém se dané jevy objevují, tedy kybernetický svět.

4.1 Kybergrooming

Internetový portál E-bezpečí (2019) píše o kybergroomingu. Jedná se o cílené chování uživatelů internetu, jehož snahou je navázání přátelského vztahu s obětí (většinou s dítětem). Kybergroomer vyvolává prostřednictvím falešné identity důvěru u své oběti a snaží se ji přimět ke schůzce. Cílem jeho chování může být sexuální zneužití oběti, získání fotografií či videí, fyzické násilí a podobně. Toto nebezpečné chování zahrnuje trestné činy: nebezpečné vydírání, sexuální nátlak, navazování nedovolených kontaktů s dítětem.

Podle Koláře (2011) se jedná o zmanipulování vyhlédnuté oběti k osobní schůzce, během které může dojít k sexuálnímu zneužití oběti, mučení či nucení k terorismu. Takové jednání cílené na děti označuje jako childgrooming.

Kohout (2017) vysvětluje kybergrooming „(...) jako psychickou manipulaci dítěte dospělým prostřednictvím moderních komunikačních technologií s cílem získat důvěru oběti, vylákat ji na osobní schůzku a zpravidla sexuálně zneužít.“ (Kohout, 2017, str. 40)

Podle Burdové a Traxlera (2014) si útočník v kyberprostoru vybere vhodný profil (osobu), u které vzbudí postupně důvěru, a nakonec ji přinutí k osobní schůzce. Během osobní schůzky oběť zneužije či využije.

4.1.1 Charakteristika oběti kybergroomingu

Mezi nejzranitelnější uživatele internetu Burdová a Traxler (2014) řadí děti a osoby, které se snaží najít v kyberprostoru kamarády. Často nejsou poučené o pravidlech pohybu na internetu. Nejvíce ohrožené jsou děti, které jsou na ICT závislé. Tráví většinu času online a mají spoustu virtuálních přátel. V offline světě kamarády nemají.

Kopecký a Szotkowski (2015) píšou, že oběťmi kybergroomingu jsou nejčastěji děti a mládež ve věku od 11 do 17 let. Do skupiny obětí spadají uživatelé internetu, kteří

na něm tráví velké množství času. Pohybují se v online komunikačních prostředcích (chat, messenger) a na sociálních sítích. Navazují virtuální kontakty s ostatními uživateli, komunikují se známými i neznámými profily.

Kohout (2017) se zmiňuje o stejném věku oběti jako Kopecký a Szotkowski (2015). Podle Kohouta (2017) se ale jedná zejména o dívky, které podle něj trpí nedostatkem sebedůvěry a pocitem osamocení. Dále píše, že tyto dívky jsou častými uživatelkami informačních a komunikačních technologií.

Kopecký a Szotkowski (2015) zmiňují výklad Lamb & Brown (2006), že „*Děti a mládež jsou k manipulaci náchylnější zejména proto, že dosud nemají plně rozvinuté sociální dovednosti a mají nedostatek životních zkušeností.*“ (Kopecký, Szotkowski, 2015, str. 37) Nejčastějšími oběťmi jsou děti s nízkou sebeúctou a nedostatkem sebedůvěry, děti s emocionálními problémy, oběti v nouzi, naivní děti a přehnaně důvěřivé, také tu najdeme adolescenty.

Dále se Kohout (2017) zmiňuje o výskytu kybergroomingu na sociálních sítích, instant messengerů, internetových seznamkách a blokovacích stránkách.

4.1.2 Charakteristika útočnicka kybergroomingu

Kožíšek a Písecký (2016) chápou útočnicka jako lidi, kteří se ve vztahu s dětmi cítí bezpečněji než s dospělými. Jedná se o heterogenní skupinu, ve které jsou lidé s nízkým i sociálním statutem. Najdeme mezi nimi právníky, učitele i policisty. Ze vzorku nahlášených případů ze sociální sítě Lidé.cz byl útočnick nejčastěji ve věku 17 až 34 let, se středoškolským vzděláním a zaměstnaný. Útočníci se přes sociální síť Lidé.cz přihlásili na svůj profil více než desetkrát. 37 % útočníků používalo na sociální síti falešnou identitu s fotografiemi, které byly běžně přístupné na internetu.

Podle Kohouta (2017) je kybergroomer sexuální útočnick, který využívá moderní technologie k prosazení vlastního cíle. Vystupuje pod falešným profilem a může se vyznačovat trpělivostí, která se projevuje během získání důvěry, což může trvat i několik měsíců.

4.1.3 Fáze kybergroomingu

Autoři Kožíšek a Písecký (2016), Kohout (2017), Burdová a Traxler (2014) se vesměs shodují v průběhu fází kybergroomingu.

Kožíšek a Písecký (2016) uvádí, že si útočnick nejprve vytipuje svou oběť. Prozkoumává různé profilové účty, zjišťuje informace (bydliště, věk, zájmy, fotografie,

diskuse) a podle nich si vybere objekt, se kterým naváže kontakt. Burdová a Traxler (2014) takové chování řadí do první fáze kybergroomingu. ve druhé fázi je snaha útočnicka o izolaci oběti od jejího okolí, nabízí oběti „své“ fotografie a daruje jí dárky. Ve třetí fázi se útočnickova snaha zaměřuje na zisk kompromitujícího materiálu. Pokud oběť zašle takový materiál, útočník ho sbírá. Poslední fázi je osobní schůzka, které se oběť účastní dobrovolně nebo z důvodu strachu z vydírání. (Burdová a Traxler, 2014)

Vzbuzení důvěry u oběti

Podle Kožíška a Píseckého (2016) první fázi kybergroomingu je vzbuzení důvěry u oběti. Vystupuje v roli osoby, která oběti rozumí, mají stejné zájmy či problémy. Kybergroomer podporuje jedinečnost online vztahu, sdílí se svou obětí tajemství.

Skryté nabídky

Dále sem Kožíšek a Písecký (2016) řadí budování přátelského vztahu. Útočník podporuje vzájemný vztah prostřednictvím skrytých nabídek – slibů a nabídek odměn. Dobíjení kreditu, nákup vstupenek na koncerty, zaplacení služeb, oblečení nebo také pomoc s úkolem, který oběť sama nezvládne, není výjimkou. Tyto nabídky nemusejí mít jasnou příčinu.

Emoční závislost

Oběť po vzniku emoční závislosti na útočnickovi konzultuje své problémy s útočníkem, který je pro ni nepostradatelný. Může vzniknout i milostný vztah, oběť se svěřuje i se svými intimními problémy, které může v budoucnu útočník zneužít. (Kožíšek, Písecký, 2016)

Osobní schůzka

Kybergroomer po navázání silného vztahu nabízí svému „příteli“ osobní schůzku, která se může uskutečnit na veřejnosti nebo také v jeho bytě. Cílem schůzky bývá sexuální obtěžování, znásilnění oběti nebo šíření jeho pornografického materiálu. Bohužel většina obětí nenahlásí napadení. (Kožíšek, Písecký, 2016)

4.2 Kyberšikana

Musíme poznamenat, že se autoři píšící o kyberšikaně shodují na souvislosti klasické šikany a kyberšikany. Kolář (2011) řadí kyberšikanu do formy psychické šikany. Jedná

se podle něj o záměrné násilné chování v prostředí komunikačních technologií. Nejvíce je ke kyberšikaně využíván internet a mobilní telefon.

Autor v knize uvádí, že téměř v každém případě kyberšikany, kterými se zabýval, se kyberšikana pojila se školou a klasickou šikanou ve škole. Školní šikanu může pedagog řešit, ale kyberšikanu vyřeší stěžít. (Kolář, 2011)

Podle Černé in Ševčíková a kolektiv (2014) je kyberšikana spjata s tradiční šikanou, oba typy mají stejné základní rysy a projevy. Definovat kyberšikanu je obtížné, není ustálená jedna definice.

Tradiční šikana musí splňovat 3 kritéria. Pokud je nesplňuje, jedná se o agresi. Prvním kritériem je úmyslné agresivní jednání, nejčastěji s úmyslem ublížit; druhé kritérium zahrnuje opakovanost; třetím je mocenská nerovnováha mezi obětí a agresorem, oběť se nemůže snadno bránit. (Ševčíková a kol., 2014)

Rogers (2011) píše, že je potřeba při řešení prevence a léčby kyberšikany nahlížet do metodiky léčby klasické šikany. Chápe kyberšikanu jako základní formu šikany. V něčem se kyberšikana a šikana shodují, ale existují určité rozdíly. „*Tradiční nepřímá šikana se děje především tváří v tvář, v osobním přímém kontaktu nebo alespoň v prostoru třídy, školy, zatímco kyberšikana se odehrává bez přímého kontaktu v kyberprostoru (ve virtuálním světě), často mimo školu, a to i v prostoru domova oběti.*“ (Rogers, 2011, str. 8)

Kyberšikana se šíří prostřednictvím internetu a mobilních telefonů. Tyto komunikační prostředky umožňují agresorovi velké pole působnosti. (Rogers, 2011)

Černá a kolektiv (2013) uvádí, že oběť kyberšikany je záměrně a opakovaně dlouhodobě napadána agresorem, který se jí snaží vyvést z rovnováhy, ublížit jí nebo zastrašit ji pomocí elektronických médií (internet, mobilní telefony). Oběť toto chování vnímá negativně, nelíbí se jí, znepokojuje ji. Má z něj nepříjemné pocity a ubližuje jí. Mezi obětí a agresorem se vyskytuje mocenská nerovnováha.

Dále Černá in Ševčíková a kolektiv (2014) píše, že se kyberšikana může v online prostoru vyskytovat na různých platformách. Jde zejména o sociální sítě (například Facebook, Instagram), o online hry. Dále se může jednat o webové stránky, aplikace sloužící ke komunikaci (Messenger, WhatsApp, Skype a další), také sem patří blogy, emaily, chatovací místnosti a SMS či MMS.

Důležité je umět rozeznat kyberšikanu a online obtěžování. Zásadní rozdíl je v závažnosti. Online obtěžování nesplňuje definici kyberšikany, patří sem jednorázový útok ve formě nadávek a napadnutí na chatu či diskusních fórech, nezáměrná agresivita

a člověk, který nevnímá agresi vůči němu jako zraňující. (Černá in Ševčíková a kol., 2014)

4.2.1 Základní formy kyberšikany

Szotkowski a Kopecký (2018) rozlišují dvě základní formy kyberšikany: přímou kyberšikanu a nepřímou kyberšikanu (v zastoupení, cyberbullying by proxy).

Kyberšikana přímá probíhá tak, že agresor přímo útočí na oběť. Může založit profil o oběti, zveřejňovat její fotografie. Nebo si založí falešný účet a útočí na oběť.

Černá a kolektiv (2013) se zmiňují o kyberšikaně v zastoupení (cyberbullying by proxy). Agresor využije nahlášení profilu, který je následně zablokovan administrátorem. Oběť je po zablokování účtu odstříhnuta od online aplikace či komunikace. Po nahlášení účtu by měli administrátoři prověřit, zda je důvod k zablokování či ne. Měli by poslat prověřující zprávu a zjistit, zda je nahlášení opodstatněné. Stává se, že oběť nereaguje. Nevěří, že ji skutečně kontaktoval administrátor nebo si z nějakého důvodu nevšimne zprávy.

Mezi další formy kyberšikany Rogers (2011) řadí Nářež (Flaming), obtěžování (Harassment), pomlouvání (Denigration), předstírání (Impersonation), prozrazení (Outing), podvod (Trickery), vyloučení (Exclusion) a kyberpronásledování (Cyberstalking). Kolář (2011) ale upozorňuje na rozdílnost kyberšikany od dalších jevů jako jsou cyberstalking, cyber grooming, child grooming, happy slapping.

Rogers (2011) a Kolář (2011) se neshodují v zařazení cyberstalkingu, jeden autor ho považuje za formu kyberšikany a druhý za odlišný i když příbuzný fenomén.

4.2.2 Oběť kyberšikany

Černá a kolektiv (2013) rozlišuje v tradiční šikaně dva typy obětí: pasivní oběť a oběť provokatéra. Pasivní oběť je zranitelné nejisté dítě (dospívající), které hledá místo v kolektivu. Bývá tělesně slabší. Představuje pro agresora snadný cíl. Oběť provokatér je jedinec, který je něčím výrazný (impulsivita, hyperaktivita, nepřátelské chování). Upoutává pozornost agresora a bývá odmítán kolektivem ve třídě. Děti mívají dojem, že si dotyčný jedinec šikanu zaslouží.

U kyberšikany se vyskytují čtyři typy obětí. Dvě výše zmíněné a agresor, který se sám stává obětí v případě, kdy se mu oběť mstí nebo se proti němu obrátí další lidé na internetu. Čtvrtým typem jsou děti, které nijak zvlášť v offline světě nevybočují nebo mají dobré postavení. V online prostředí jsou však zranitelné. Agresor může využít osobní

informace, které jedinec na internetu zveřejnil. Oběti kyberšikany se vyznačují častým a dlouhým používáním internetu. Komunikují s dalšími prostřednictvím sociálních sítí. Na internet dávají mnoho osobních informací, které agresor snadno zneužije. (Černá a kol., 2013)

4.2.3 Agresor kyberšikany

Podle Černé a kolektivu (2013) jsou agresori kyberšikany rozsáhlá různorodá skupina, která se nedá přesně charakterizovat. Někteří kyberagresori nejsou oblíbení v kolektivu, mají nízké sebevědomí, pocity osamělosti a nejistoty. Další jsou oblíbení v kolektivu a mají svou skupinu kamarádů. Agresori většinou mají problémové chování (školní absence, podprůměrné výsledky, užívají drogy, ničí cizí majetek). Oběti tradiční šikany se stávají kyberagresory.

Černá a kolektiv (2013) zmiňuje Heirmanův a Walravevův (2008) výklad aspektu kyberšikany s názvem „kokpit efekt“. Kyberagresory přirovnávají letcům druhé světové války, kteří shazovali bomby na města a vesnice pod sebou. Neuvědomovali si dopady svých činů, co způsobují lidem. Neměli výrazné pocity viny, které by jim zabránily v takovém chování.

4.3 Trolling/Flaming/Happy slapping

Kohout (2017) vysvětluje pojmy flaming a trolling jako hrubou až vulgární provokaci a napadení uživatelů diskusních fór. Takové chování se děje v komentářích napsaných u konkrétních příspěvků na sociálních sítích.

4.3.1 Trolling

Internetový slovník Cambridge dictionary (2021) termín trolling popisuje jako: „*the act of leaving an insulting message on the internet in order to annoy someone*“. Při použití volného překladu se dozvíme, že se jedná o chování, při kterém uživatel kyberprostoru zanechá urážlivou zprávu na internetu za účelem někoho vyprovokovat.

Troll, tedy člověk, který vykonává trolling, se podle Kohouta (2017) snaží vyvolat hádky s ostatními uživateli v internetových diskusích. Buď vnáší do diskusí kontroverzní témata nebo se snaží stávající diskusi vyhrotit. (Kohout, 2017)

Dále Kohout (2017) zmiňuje stejnou obranu pro flaming a trolling. Radí ukončit účast v daných diskusích či se jich dál neúčastnit.

Webcam trolling

Kožíšek a Písecký (2016) se zmiňují o webcam trollingu. Původně vznikl za účelem napálení volajícího. Vznikla videa, ve kterých volající pozval k videohovoru přítele. Na kameře se však neobjevil kamarád, byla tam známá osobnost, opička nebo postava z hororu. Internetoví podvodníci začali tento fenomén využívat a lákat z uživatelů internetu citlivá data. K takovému podvodu stačí program, který vytvoří virtuální webkameru. Útočníci místo sebe na webkameru začali ukazovat videosmyčky atraktivních dívek či chlapců. Ve videohovoru se nejčastěji probírají lechtivá témata a útočník se snaží získat záběry intimních partií člověka na druhé straně. Oběť neví, že je videohovor nahráván.

4.3.2 Flaming

Vanessa Rogers (2011) mezi druhy kyberšikany řadí mimo jiné flaming. Ten autorka definuje jako „*Internetové diskuse za pomoci elektronických zpráv, které používají agresivní a útočný jazyk.*“ (Rogers, 2011, str. 35)

Burdová a Traxler (2014) popisují flaming jako „*(...) nepřátelské chování útočnicka vůči oběti, které se odehrává ve virtuálním světě.*“ (Burdová, Traxler, 2014, str. 19) Kohout (2017) píše, že flamer úmyslně napadá uživatele internetu, útočí na jedince, kteří mají jiný názor. Autoři Burdová, Traxler a Kohout se shodují, že flaming probíhá především na diskusních fórech nebo na sociálních sítích. Burdová a Traxler (2014) uvádí, že útočník útoky stupňuje. Podle ní je motivem právě jiný názor oběti, útočník ji uráží a argumentuje svým přesvědčením. Podle Kohouta (2017) spor může být veden o cokoli, častým tématem je spor o lepší operační systém mobilních telefonů – Android a iOS.

Do možných rizik flamingu Burdová a Traxler (2014) řadí ztrátu společenského postavení a psychický neklid v důsledku verbálního napadání, urážení nebo zastrašování.

Oba autoři (Burdová a Traxler, 2014; Kohout, 2017) se shodují v možné ochraně. Nejlepší je přestat s útočníkem komunikovat, ukončit diskusi a pro příště se vyvarovat se internetovým diskusím.

4.3.3 Happy slapping

V českém jazyce znamená happy slapping „spokojené fackování“. Kohout (2017) spokojené fackování popisuje jako naplánované fyzické napadení oběti, která o tom nic netuší.

Podle Koláře (2011) v této problematice jde především o fyzické napadení oběti. Může dojít k fackování, sexuálnímu obtěžování nebo dokonce ke znásilnění. Záznam napadení, natočený většinou na mobilní telefon, útočník zveřejní na internet.

Kohout (2017) píše, že se happy slapping spojuje s klasickou šikanou. Kolář (2011) happy slapping považuje za příbuzný fenomén kyberšikany. Podle Kohouta (2017) si agresori vyberou oběť, kterou fyzicky napadnou po vyučování v blízkosti školy. Napadení zaznamenají na mobilní telefon a nahrávku rozšiřují po vybrané komunitě. Autor radí oběti obrátit se včas na Policii ČR.

4.4 Kyberstalking a stalking

Autoři k této tématice používají různé názvy: kyberstalking, stalking, cyberstalking. Kožíšek a Písecký (2016) ve své knížce do klasického stalkingu řadí také stalking probíhající v kyberprostoru, ale nepoužívají pojem kyberstalking, který používá Kohout (2017) a Burdová (2014).

Kolář (2011) ve své knize vysvětluje termín cyberstalking, který pochází z angličtiny a znamená uštvat kořist. Kyberstalkeri kyberneticky loví svou oběť. Autor rozumí cyberstalkingu jako opakovanému zasílání výhružných a zstrašujících zpráv oběti.

Kyberstalking je obtěžující chování, které se stupňuje a opakuje, jak píše Burdová a Traxler (2014). Kožíšek a Písecký (2017) uvádí, že uživatele internetu mohou kontaktovat lidé, kteří překračují hranice. Snaží se o kontakt jakýmkoliv způsobem i přes zamítnutí druhou stranou. Stupňují své chování. Stalkeré se snaží urážet či vyhrožovat druhé straně, chovají se manipulativně a citově vydírají.

Burdová a Traxler (2014) se shodují s Kožíškem a Píseckým (2017), že ke stalkingu dochází především ze strany bývalých partnerů, milenců. Ti si nechtějí připustit, že jejich vztah skončil, a chtějí v něm pokračovat. Jejich cílem je donutit oběť k návratu do vztahu. Kožíšek a Písecký (2017) dále uvádějí osoby, jejichž láska není opětována, lidi se zájmem o celebrity/známé lidi. (Kožíšek a Písecký, 2017) Podle Burdové a Traxlera (2014) může být oběť pro kyberstalkera neznámá, protože si ji našel na internetu podle informací na profilu.

Kohout (2017) definuje kyberstalking jako nebezpečné pronásledování. Útočník podle něj využívá moderní technologie ke kontaktování a pronásledování své oběti. Chce, aby se obávala o své soukromí, zdraví či život.

Podle Burdové a Traxlera (2014) se kyberstalking uskutečňuje především přes komunikační techniky jako jsou Skype, SMS, chat, email, telefon, sociální sítě. Zmiňují se také o prozvánění.

4.4.1 Formy kyberstalkingu

Mezi formy kyberstalkingu Kohout (2017) řadí: „zasílání zpráv SMS; telefonáty a prozvánění; zasílání zpráv prostřednictvím messengerů a e-mailů; opakované komentování příspěvků oběti na sociálních sítích; vkládání příspěvků na profily sociálních sítí oběti; krádež identity oběti – následné vystupování jejím jménem; kontaktování oběti, kontaktování oběti pod falešnou identitou (několika falešnými identitami); monitorování počítače oběti speciálními programy (keyloggery apod.); zveřejňování informací ze života oběti; obtěžující kontaktování přátel oběti.“ (Kohout, 2017, str. 44)

4.4.2 Kyberstalker

Kyberstalker je podle Burdové a Traxlera (2014) zpravidla společenský, příjemný člověk. Jeho okolí nemá žádné tušení, že by mohlo jít o útočníka. Nejčastěji podle ní kyberstalking provádějí muži.

Útočník je vytrvalý a dlouho oběť pronásleduje. Zpočátku si oběť nemusí být vědoma, že se jedná o kyberstalking. Může jí být chování kyberstalkera příjemné. Oběť poskytne útočníkovi dostatek informací, který je později využije k vydírání. Oběť ztrácí pocit bezpečí, znejistí, pociťuje strach. U mládeže se mohou vyskytnout školní neúspěchy. (Burdová a Traxler, 2014)

Chování kyberstalkera se stupňuje, jak píše Burdová a Traxler (2014), dochází také ke zvyšování množství obtěžování.

Podle Kohouta (2017) mezi hlavní motivy kyberstalkera patří obtěžování a vyhrožování oběti. Útočník činy demonstruje svou sílu nad obětí. Dále chce poškodit oběť před společností nebo opětovně s ní navázat vztah po odmítnutí.

Kožíšek a Písecký (2016) k projevům stalkingu řadí uskutečnění výhružek v případě, že dosavadní pokusy selhávají. Podle nich se stalker může označovat za oběť, kontaktovat policii a podat na oběť trestní oznámení.

4.4.3 Ochrana proti kyberstalkingu

Kohout (2017) se zmiňuje o předcházení tohoto problému. Píše, že k předcházení kyberstalkingu je důležitá ochrana dat na internetu. Základem jsou kvalitní a silná hesla, dodržování pravidel tvorby hesel. Dále je podstatná ochrana osobních údajů na sociálních sítích. Také je důležité dodržování pravidel bezpečného internetu.

Kožíšek a Písecký (2016) řeší postup ochrany při probíhajícím stalkingu, radí vyzvat stalkera, aby svého chování zanechal. Svěřit se svým blízkým, nereagovat na telefonáty a další vzkazy. V neposlední řadě se může oběť obrátit na odborné organizace zabývající se touto tematikou nebo na policii. Dále radí neodpovídat na výhrušné, nepříjemné telefonáty a SMS. Nezvedat neznámá čísla.

Nepříjemné, urážející chování na sociálních sítích či seznamovacích službách se může vyřešit nahlášením profilu administrátorovi, který se zabývá shromažďováním informací, zablokuje účet a může ho nahlásit policii. (Kožíšek, Písecký, 2016)

4.5 Sexting

Kyberprostor se neustále vyvíjí. Vznikají nové aplikace a platformy. Tato situace ovlivňuje chování lidí. Sexuální aktivity provozované na internetu se neustále proměňují, jak uvádí Ševčíková in Blinka a kolektiv (2015). Internetové sexuální chování zpočátku probíhalo v textové podobě. Autorka za typickou ukázkou považuje kybersex. V užším pojetí se jednalo o výměnu sugestivních, erotických a sexuálních vzkazů mezi příjemcem a odesílatelem. Dnes pojem kybersex označuje veškerou online sexuální aktivitu. Řadí se sem vyhledávání partnera pro reálný bezplatný sex, online sexuální komunity, nakupování v online sexshopech placené sexuální služby, vyhledávání sexuálně zaměřených informací, sledování online pornografie.

Vedle původního termínu kybersex vznikl termín novější – sexting. Slovo sexting je odvozením od slov sex a texting (textování). Během sextingu dochází k výměně sexuálních a erotických zpráv a snímků v prostředí kyberprostoru. (Ševčíková in Blinka a kol., 2015)

Podle Kohouta (2017) se jedná o posílání textu, fotografií, audio či video nahrávek se sexuální tematikou v rámci informačních a komunikačních technologií.

Sexting je podle Burdové a Traxlera (2014) „(...) využívání informačních a komunikačních prostředků k zasílání textů, fotografií a videí se sexuální tematikou.“ (Burdová, Traxler, 2014, str. 20) Častým jevem je, že se intimní materiál dostane na

internet a dojde k vydírání člověka, který je na materiálech. V nejhorším případě dojde ke smrti oběti.

4.5.1 Motivy k sextingu

Walrave, Van Ouytsel, Ponnet a kolektiv (2018) se zmiňují, že mezi hlavní motivy dospívajících k sextingu patří snaha o milostný vztah, touha potěšit nynějšího partnera. Tento materiál se sexuální tematikou mládež sdílí mezi své potencionální partnery nebo stávající partnery.

Dospívající zapojují sexting do romantických vztahů a flirtování. Považují sexting za podstatný faktor pro jejich vztah. Častým důvodem sextingu je vztah na dálku nebo vyjádření své sexuality. Stále však hrozí riziko zneužití intimních zpráv/fotografií/videí. Může se stát, že tyto dokumenty budou využity k vyhrožování či vydírání. (Walrave, Van Ouytsel, Ponnet a kol., 2018)

Kožíšek a Písecký (2016) rozdělují sexting na dvě úrovně: sexting s vlastním partnerem a na sexting s neznámými osobami, který je rizikovější.

4.5.2 Rizika sextingu

Podle Kožíška a Píseckého (2016) se mezi rizika sextingu řadí to, že se při sextingu používá citlivý materiál, který může kdokoli zneužít proti jeho autorovi. Během sextingu může dojít k vydírání. Pokud dítě pošle intimní fotografii, musí počítat s tím, že z internetu téměř nepůjde odstranit. Fotografie se může šířit do celého světa.

Posílání dokumentů se sexuální tematikou mladistvých je trestný čin. V České republice je pohlavní styk povolený od 15 let, ale až do 18 let dítěte se nesmí pořizovat intimní materiál s dětmi, jde například o fotografie, videa, příběhy, fantazie a podobně. K tomuto materiálu může být nahlíženo jako k dětské pornografii, její výroba a distribuce je nelegální. (Kožíšek, Písecký, 2016)

Burdová a Traxler píšou, že zasíláním intimních fotografií nebo videí se děti a mladiství vystavují riziku. V budoucnu tento materiál může být použit proti nim. Využití těchto materiálů se může uskutečnit kdykoliv.

4.5.3 Jak se bránit

Kohout (2017) radí nepožívat a neposílat citlivý obsah. S ním se ostatní autoři shodují. Burdová a Traxler (2014) radí neposkytovat nikomu citlivý materiál. Ani v partnerských vztazích. Vztah může skončit a druhá strana může využít sexting k vydírání ve snaze

vztah udržet. Také není dobré umisťovat na sociální sítě fotografie či videa s intimním obsahem. Opět se fotografie či videa mohou začít šířit po internetu. Důležité je mít silné heslo na sociálních sítích či na emailu.

V případě, že došlo k poslání materiálu se sexuálním podtextem, Kožíšek s Píseckým (2016) radí neposílat další fotografie ani videa. Oběť má dát útočnickovi najevo, že se jí jeho chování. Doporučují ukončit kontakt. Také je důležité zálohovat veškerou komunikaci a odebrat si útočníka z přátel. Následujícím krokem je kontaktování policie a předání uloženého materiálu.

Baca (2012) doporučuje rodičům, aby se děti neptali přímo na provozování sextingu. Rodiče se mají zajímat o vztahy dětí. Pokud budou dětem naslouchat, pravděpodobně se jim děti svěří se svými problémy.

Prevence je důležitá. Děti si neuvědomují důsledky svých činů. Rodiče by měli poučit děti o důsledcích sextingu. Přeposílání cizích intimních zpráv může někoho poškodit nebo pomoci šikaně. (Baca, 2012)

Dále by rodiče měli učit děti o online bezpečnosti. Vysvětlit, že nahrané materiály z internetu téměř nezmizí. Uživatelé si je mohli uložit či sdílet dál. (Baca, 2012)

5 Rizikové chování v kyberprostoru pohledem současného výzkumu

Důležitost prevence rizikového chování v kyberprostoru dokazují různé výzkumy. Děti se s riziky v kyberprostoru setkávají často. Proto je důležité rizikům předcházet.

V České republice se této tématice věnuje především centrum PRVoK. Jedná se o Centrum prevence rizikové virtuální komunikace při Univerzitě Palackého v Olomouci. Centrum realizuje výzkumy, projekt E-bezpečí (www.e-bezpeci.cz) a online poradnu www.napisnam.cz. PRVoK se zaměřuje na kyberšikanu, kyberstalking, kybergrooming, hoax a spam, sexting, a další rizikové jevy vyskytující se v kyberprostoru. (veda.upol.cz, 2021)

5.1 Zhodnocení stavu a potřeb v oblasti školské prevence rizikového chování během druhé vlny epidemie covid-19

Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzita Karlova a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, ve spolupráci s Odbornou společností pro prevenci rizikového chování, z.s., Katedrou psychologie pedagogické fakulty Univerzity Karlovy realizovali výzkum v listopadu 2020 formou dotazníkového šetření. Zaměřili se na zmapování aktuálního stavu hlavních typů rizikového chování a duševního zdraví u dětí během druhé vlny epidemie covid-19.

Výzkum zjišťoval, jak jsou střední a základní školy připravené, jaké mají možnosti a potřeby v období distanční výuky pro poskytování preventivních intervencí. Dále se zaměřil na rizikové typy chování u dětí, míru a závažnost takového typu chování. (Gabrhelík, Lukavská, 2020)

1778 základních i středních škol se zapojilo do tohoto výzkumu. Výzkum zjistil, že jsou téměř všechny školy připravené na online komunikaci, žáci 3.–5. ročníků začínají mít počítačové dovednosti pro online výuku a online prevenci. Podle školních metodiků prevence je online prevence důležitá, ale preventivní aktivity během podzimní vlny pandemie nebyly časté. Byly realizované méně než polovinou škol. V případě, kdy byly preventivní aktivity realizované, jednalo se především o individuální konzultace s pedagogy nebo s žáky. Preventivní intervence zaměřené na celou třídu nebyly realizovány prakticky vůbec. (Gabrhelík, Lukavská, 2020)

Školní metodici prevence jako důvod nerealizování preventivních intervencí uvádí omezený čas online výuky. Nejvhodnější formou distanční prevence podle nich jsou online konzultace či rozhovory se žákem. Školní metodici prevence se vyjádřili, že nejdůležitějšími tématy prevence je kyberšikana, kyberbezpečnost (sdílení citlivých dat apod.), nelátkové závislosti (nadměrného a problematického hraní digitálních her, užívání internetu apod.) a další. (Gabrhelík, Lukavská, 2020)

5.2 Rizikové chování českých dětí v prostředí internetu

Kopecný a kolektiv (2015) ve své publikaci Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu informoval o celorepublikovém výzkumu Rizikové chování českých dětí v prostředí internetu, který v České republice proběhl v letech 2013–2014, vznikl ve spolupráci s projektem E-bezpečí. Výzkum proběhl ve všech krajích České republiky.

Výzkum byl realizován Centrem prevence rizikové virtuální komunikace (PRVoK) Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a dotazník byl respondentům zpřístupněn prostřednictvím systému E-bezpečí. (Kopecný a kol., 2015)

Tento výzkum se orientoval na témata spojená s rizikovým chováním na internetu. Respondenti byli z řad žáků základních a středních škol po celé České republice, celkem jich bylo 28 232. Věk respondentů byl omezen na 11–17 let. Vzorek se skládal z 53,24 % případů z dívek a 46,76 % případů z chlapců. Z celkového počtu respondentů, 55,54 % jich bylo ve věku 11 až 14 let a 44,46 % ve věku 15 až 17 let. (Kopecný a kol., 2015)

5.2.1 Kyberšikana

Z průzkumu, který pořádal Kopecný a kolektiv (2015), vyplývá, že nejčastější a nejrozšířenější formou kyberšikany je průnik na účet (34,80 %). Další častou formou jsou verbální útoky. Tento údaj potvrdilo 34,33 % dětí, které se účastnily šetření. Mezi formy kyberšikany také patřilo vyhrožování a zastrasování zastoupené 17,84 %. Dále se umístilo ponižování, ztrapňování šířením fotografie (13,70 %), krádež identity (11,82 %), vydírání (7,91 %). S ponižováním a ztrapňováním šířením videa mělo zkušenost 6,54 % dotázaných. Nejméně časté bylo ponižování, ztrapňování šířením audia 3,89 %.

S kyberšikanou se setkáváme především na sociálních sítích, hlavně na Facebooku a Ask.fm. Oblíbeným prostředkem kyberšikany byly SMS zprávy (26,37 % útoků), veřejný chat (21,83 %) a neveřejný chat (21,70 %). Přes 48 % dotázaných zažilo

opakované útoky v kyberprostoru. Využití webkamery ke kyberšikaně potvrdilo 2,67 % respondentů. (Kopecký a kol., 2015)

Z výzkumu také vyplývá, že by děti v případě vydírání (61,76 %) a vyhrožování (50,19 %) kontaktovaly nejdříve rodiče. (Kopecký a kol., 2015)

5.2.2 Kybergrooming a rizikové seznamování

Podle výzkumu 54,30 % dětí užívajících internet komunikuje s dalšími uživateli, které neznají osobně. Přes 26 % dětí je požádáno uživateli, se kterými se neznají mimo internet, aby se nikomu s touto skutečností nesvěřily. (Kopecký a kol., 2015)

Výzkum zjistil, že 40,22 % dětí by šlo na schůzku s online přítelem, pokud by je požádal. Přes 43,56 % respondentů šetření uvedlo, že byly na schůzku pozvány. Přes 54 % oslovených uskutečnilo schůzku. 49,96 % dotázaných uvedlo, že na osobní schůzku svého online kamaráda pozvali. (Kopecký a kol., 2015)

I když si 58,25 % dětí si uvědomuje rizika a nebezpečnost schůzky s člověkem z internetu, na osobní schůzku by šly. 42,03 % respondentů uvedlo, že by řekli rodičům o domluvené schůzce, ale nejčastěji informují kamarády či spolužáky (55,56 %). (Kopecký a kol., 2015)

5.2.3 Sexting

Výzkum sledoval dvě formy šíření sextingu: umístění materiálu se sexuální tematikou na internet a přímé odeslání vlastního sextingového materiálu jiným osobám. Zjistil, že celkem 7,41 % dětí ve věku 11–17 let (z toho 47 % chlapců a 53 % dívek) umístilo svou intimní fotografii nebo video na internet. 12,14 % dotázaných takovou fotografii či video poslalo někomu přes internet/mobilní telefon. (Kopecký a kol., 2015)

Je zajímavé, že posílání odhalených fotografií považuje 77,50 % dětí za riskantní. 12,14 % dotázaných uvedlo, že šířili materiál s intimními záběry mezi ostatní uživatele internetu. (Kopecký a kol., 2015)

5.3 Průzkum Děti a Internet 2019, pohled rodičů a dětí

Vohanková (2019) informovala v článku, že společnost Avast uskutečnila průzkum v rámci projektu Buď safe online v období od 18. do 30. září 2019. Výzkumný vzorek sestával z 815 českých dětí ve věku 9–13 let a 816 rodičů stejně starých dětí.

Výzkum zjistil, že děti využívají prvky zabezpečení účtů. 39 % dětí má heslo s minimálně osmi znaky, 37 % jich má i číslice, dvoufázové zabezpečení používá 9 % dětí.

Podle průzkumu až 87 % dotázaných zná osobně osoby, se kterými komunikují na internetu.

26 % dětí zažilo negativní zkušenost na internetu (posměch, urážky a další). 4 % dotázaných odpovědělo, že jim neznámý člověk nabízel schůzku. Přes 60 % dětí by se svěřilo matce s online problémy. (Vohanková, 2019)

Z výzkumu vyšlo, že až 91 % matek přímo kontroluje aktivitu svých dětí na internetu, ale děti se umí kontrolám vyhýbat, 11 % respondentů odpovědělo, že mají účty, o kterých rodiče neví. 18 % dotázaných má více profilů na stejných sociálních sítích a 30 % dětí potvrdilo účty s falešným jménem. 55 % dětí neuvádí na internetu svůj skutečný věk. 42 % dětí příležitostně porušuje pravidla rodičů k využívání internetu. (Vohanková, 2019)

6 Empirická část bakalářské práce

Empirická část bakalářské práce zjišťuje, jak konkrétní základní školy pracují s prevencí rizikového chování v kyberprostoru.

6.1 Vymezení cílů

Hlavním výzkumným cílem této bakalářské práce je zjistit, jakým způsobem je realizována primární prevence rizikového chování v kyberprostoru na vybraných základních školách

Hlavní výzkumný cíl je rozdělen do těchto dílčích výzkumných cílů:

- DVC 1: Zjistit, jaké je personální zabezpečení prevence rizikového chování v kyberprostoru na vybraných základních školách
- DVC 2: Zjistit, jak často probíhají preventivní programy zaměřené na rizikové chování v kyberprostoru
- DVC 3: Zjistit, na jaké oblasti rizikového chování v kyberprostoru jsou zaměřené školní prevence
- DVC 4: Zjistit, jakým způsobem je prevence rizikového chování v kyberprostoru implementovaná do předmětů vybraných základních škol
- DVC 5: Zjistit, jakým způsobem základní školy řeší prevenci rizikového chování v kyberprostoru v rámci distanční výuky

6.2 Metoda výzkumu

K tomuto výzkumnému šetření jsme zvolili následující metody: obsahová analýza dokumentů a doplňující polostrukturované rozhovory.

Jako hlavní metoda výzkumu byla vybrána obsahová analýza dokumentů. Podle Sedlákové (2015) jsou analýzy dokumentů nevtrávnými výzkumnými technikami. Obsahová analýza podle ní patří do tradičních postupů analýz dokumentů. Reichel (2009) řadí obsahovou analýzu dokumentů do kvalitativně-quantitativních postupů. Dokumenty lze posuzovat vnější a vnitřní analýzou. Při vnější analýze se zkoumají souvislosti se vznikem dokumentu. Pro vnitřní analýzu jsou klíčové znaky dokumentu. Základem této metody je hledání prvků, znaků, jejich vztahů, okolností, jejich komparace s jinými dokumenty.

Švaříček, Šedová a kolektiv (2007) považují rozhovor za nejpoužívanější metodu sběru dat kvalitativního výzkumu. Autoři mezi dva základní typy rozhovorů řadí

polostrukturovaný a nestrukturovaný (narativní) rozhovor. Polostrukturovaný rozhovor je veden na základě předem připravených otázek a témat. U narativního rozhovoru si badatel může dopředu připravit jednu otázku, kterou položí. Následně se pak dotazuje se podle informací získaných od dotazovaného.

V této bakalářské práci jsme analyzovali obsah minimálních preventivních programů (MPP) a školních vzdělávacích programů (ŠVP) vybraných škol.

Dále jsme zpracovali doplňující rozhovory se školními metodiky prevence dané základní školy. Cílem rozhovoru bylo zjistit, jakým způsobem základní škola řeší prevenci rizikového chování v kyberprostoru během distanční výuky. Dalším záměrem bylo zjistit, jak často probíhají preventivní programy zaměřené na rizikové chování v kyberprostoru a zda vůbec probíhají v současné době.

6.3 Kritéria analýzy MMP

V minimálních preventivních programech vybraných škol jsme vyhledávali oblasti, na které se zaměřují jejich prevence. Podle stanovených klíčových slov jsme v těchto dokumentech hledali oblasti prevence rizikového chování v kyberprostoru. Dokumenty jsme si pročetli a použili systémové počítačové hledání Ctrl + F. Klíčová slova jsme vyhledávali podle kořenu těchto slov.

Hledali jsme klíčová slova: bezpečný internet, flaming, happy slapping, internetová komunikace, kybergrooming, kyberstalking, kyberšikana, netolismus, sexting, sociální síť, trolling, virtuální drogy/závislosti. Pojmy jsme zvolili na základě jevů rizikového chování, které se vyskytují v kyberprostoru a s nimi souvisejícími pojmy.

6.4 Kritéria analýzy ŠVP

Školní vzdělávací programy vybraných škol mají učivo daných vzdělávacích oblastí popsané obecně. Nelze usuzovat, zda se konkrétně dané učivo věnuje například sextingu či závislosti na internetu. Uvědomujeme si, že jsme nemuseli zahrnout veškeré vyučovací předměty, ve kterých se probírá tato prevence. Také se mohlo stát, že jsme uvedli předmět, který s touto problematikou vyloženě nesouvisí. Prevence na školách se však často prolíná více předměty. Na základě stanovených kritérií jsme ve školním vzdělávacím programu hledali prevenci zaimplementovanou do školních předmětů.

Využili jsme počítačovou systémovou funkci k vyhledávání Ctrl + F. Vyhledávali jsme kořen slova. V případě, kdy by dané slovo bylo v jiném pádě, než jsme hledali,

system by ho nedohledal. Po tomto vyhledávání následovala kontrola, procházeli jsme předměty, ve kterých se vyskytla klíčová slova.

Klíčová slova: rizikové chování, riziková situace, rizikové jevy, sociálně patologický jev, sociální síť, nebezpečí komunikace prostřednictvím/na elektronických médiích, prevence rizik z dlouhodobého užívání výpočetní techniky, bezpečnost/bezpečná práce s internetem/internetem, bezpečnostní pravidla pro práci s výpočetní technikou, multimédia, multimediální využití počítače, způsoby komunikace prostřednictvím PC/internetu, masmédiá, závislost, šikana.

6.5 Výzkumný vzorek

V praktické části jsme se zaměřili na základní školy běžného typu z celé České republiky. Vybírali jsme především školy, které mají na svých webových stránkách zveřejněny své školní vzdělávací programy a minimální preventivní programy. Emailem jsme v únoru 2021 kontaktovali 23 základních škol napříč Českou republikou. V případě, kdy nám na email nebylo odpovězeno, snažili jsme se navázat telefonický kontakt. Situace byla zkomplikována epidemií koronaviru a uzavřením základních škol.

Po navázání kontaktu jsme telefonicky uskutečňovali rozhovory se školními metodiky prevence. Při rozhovoru bylo použito audiozáznamu a vypisování poznámek v průběhu rozhovoru. Zajímalo nás, zda v distanční výuce základní školy řeší preventivní programy zaměřené na rizikové chování v kyberprostoru a jak často tyto programy probíhají. Jak probíhá prevence v distanční výuce. Také jsme žádali o školní dokumenty související s prevencí v případě, kdy je ZŠ neměla na svých webových stránkách.

Z důvodu zachování anonymity byly názvy těchto základních škol změněny. Jedná se o sedm dvoustupňových základních škol a jednu základní školu jednostupňovou. Odpovědělo nám osm základních škol. Tyto školy jsou různě velké a nacházejí se v malých obcích i ve velkých městech.

7 Analýza dílčích výzkumných cílů

7.1 DVC 1: Zjistit, jaké je personální zabezpečení prevence rizikového chování v kyberprostoru na vybraných základních školách

Prevenici na vybraných základních školách zabezpečují interní pracovníci základních škol a externisté. Tyto údaje jsme čerpali z minimálních preventivních programů daných škol.

Tabulka 1- Interní personální zabezpečení prevence základních škol

Základní škola	Internisté						
Albertova	Vedení školy	ŠMP	Dva výchovní poradci	Třídní učitel	Školní psycholog		Pedagogičtí pracovníci
Boženy	Vedení školy	ŠMP	Výchovný poradce	Třídní učitel		Speciální pedagog	Pedagogičtí pracovníci
Cibulova	Vedení školy	Dva ŠMP	Výchovný poradce	Třídní učitel			Pedagogičtí pracovníci
Denisova	Vedení školy	ŠMP	Výchovný poradce	Třídní učitel	Školní psycholog		Pedagogičtí pracovníci
Eleny	Vedení školy	ŠMP	Výchovný poradce	Třídní učitel			Pedagogičtí pracovníci
Filipova	Vedení školy	ŠMP	Výchovný poradce	Třídní učitel			Pedagogičtí pracovníci
Gustavova	Vedení školy	ŠMP	Výchovný poradce	Třídní učitel			Pedagogičtí pracovníci
Horákové	Vedení školy	ŠMP	Výchovný poradce	Třídní učitel			Pedagogičtí pracovníci

Zdroj: Vlastní zpracování

Zjistili jsme, že na všech vybraných základních školách se postupuje podle legislativy. Školy se řídí Vyhláškou č. 75/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních v aktuálním znění.

Všichni pedagogičtí pracovníci základní školy se podílejí na realizaci prevence. Podle legislativy ředitelé škol odpovídají za prevenci a sledují její efektivitu. Školské poradenské pracoviště sestává především z výchovného poradce a školního metodika prevence. Školní metodici prevence vedou metodiky a koordinují prevenci na škole, realizují preventivní aktivity a spolupracují s vedením školy. ZŠ Cibulova má dva školní metodiky prevence, z toho jeden ještě nedokončil kvalifikaci na tuto funkci. Výchovný poradce nabízí poradenství žákům a učitelům. Základní škola Albertova má dva výchovné poradce.

Na prvním stupni zabezpečuje prevenci především třídní učitel, který vede třídnické hodiny a do předmětů zařazuje preventivní témata. Na druhém stupni prevenci stále zajišťuje třídní učitel. Častěji tu však preventivní programy vedou externisté.

Ostatní pedagogičtí pracovníci a vychovatelé pomáhají realizovat preventivní aktivity. Učitelé daných předmětů provádějí prevenci především ve svých hodinách.

Podle této vyhlášky je možné, aby poradenské služby na základních školách poskytoval školní psycholog a školní speciální pedagog. Školní psycholog na základních školách pracuje výjimečně. Z vybraných škol v tomto výzkumu mají školního psychologa pouze dvě školy. ZŠ Albertova má školního psychologa, který spolupracuje se školním metodikem prevence. Tento školní psycholog nabízí své poradenské služby žákům od pondělí do čtvrtka. Na této škole dokonce pracují dva výchovní poradci. Druhou školou, na které působí školní psycholog, je ZŠ Denisova. Jejich školní psycholog nemá vypsane konzultační hodiny, žáci ho kontaktují přes třídního učitele či výchovného poradce. Základní škola Boženy má speciálního pedagoga na plný úvazek.

Tabulka 2 - Externí personální zabezpečení základních škol

Základní škola	Společní externisté				Ostatní externisté		
Albertova	Policie ČR	Městská Policie	PPP	SVP	Semiramis	e-Duha	
Boženy	Policie ČR	Městská Policie	PPP	SVP			
Cibulova			PPP	SVP		NCBI	
Denisova	Policie ČR	Městská Policie	PPP	SVP	Semiramis	NCBI	
Eleny	Policie ČR	Městská Policie	PPP	SVP			
Filipova	Policie ČR		PPP		Acet	Sdružení D	P-centrum
Gustavova	Policie ČR	Městská Policie	PPP	SVP	Acet		
Horákové	Policie ČR		PPP	SVP			

Zdroj: Vlastní zpracování

Základní školy nejčastěji spolupracují s Pedagogicko-psychologickou poradnou a Střediskem výchovné péče. Pedagogicko-psychologické poradny uskutečňují na základních školách preventivní besedy, které jsou zaměřené na různé typy rizikového chování včetně kyberšikany. Poskytují školám své poradenské služby. Základní školy spolupracují se středisky výchovné péče v případě, když zaznamenají závažný výskyt šikany či další závažné rizikové chování na své škole.

Policie ČR a Městská Policie pořádají na základních školách preventivní programy formou besed a přednášek zaměřených na rizikové chování. Například školní metodička prevence Základní školy Boženy spolupracuje s preventistkou Policie ČR, která pro jejich školu pořádá preventivní programy.

Každá škola spolupracuje s mnoha organizacemi. Do výčtu „Ostatní externisté“ jsme vybrali organizace, které nabízející školám preventivní programy či metodiky zaměřené na rizikové chování, ze kterých si základní školy samy programy připravují. Dvě základní školy spolupracují s organizací Semiramis, z.ú. pořádající online preventivní programy. Dvě základní školy spolupracují s organizací Acet nabízející preventivní programy zaměřené na mnoho typů rizikového chování včetně netolismu. Zaměřují se také na nebezpečí internetu.

ZŠ Albertova spolupracuje se společností e-DUHA. Tato společnost nabízí pro první stupeň základních škol preventivní program Kamarádi online, Děti a sociální sítě, YouTube a Youtubering, Rizika online her, Kyberšikana. Programy zaměřené na druhý stupeň základních škol jsou Závislosti online a jejich rizika a Hazard kolem nás. ZŠ Filipova spolupracuje se Sdružením D, které koná všeobecné prevence a s P-centrem. P-centrum se zabývá různými typy rizikového chování a nabízí programy selektivní prevence, které se zaměřují také na závislostní chování, a to na netolismus a patologické hráčství.

ZŠ Cibulova využívá materiály projektu Národního centra bezpečnějšího internetu saferinternet.cz k projektové výuce. ZŠ Boženy tento rok chtěla pořádat program „E-safety“ od Národního centra bezpečnějšího internetu pro devátou třídu.

Základní školy dále spolupracují s mnoha dalšími organizacemi jako je Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), Sdružení linky bezpečí, Červený český kříž. Neméně důležitá je také spolupráce s krajskými koordinátory prevence a s oblastními metodiky prevence.

7.2 DVC 2: Zjistit, jak často probíhají preventivní programy zaměřené na rizikové chování v kyberprostoru

V tomto dílčím cíli jsme shrnuli informace z rozhovorů k preventivním programům rizikového chování v kyberprostoru. Údaje získané z rozhovorů jsou zapsané do následujících dvou tabulek.

Tabulka 3 - Průběh preventivních programů rizikového chování v kyberprostoru na základních školách v současnosti

Základní škola	Preventivní programy zaměřené na rizikové chování v kyberprostoru
Albertova	Neprobíhají
Boženy	Neprobíhají
Cibulova	Probíhají
Denisova	Probíhají
Eleny	Neprobíhají
Filipova	Neprobíhají
Gustavova	Neprobíhají
Horákové	Neprobíhají

Zdroj: Vlastní zpracování

Z rozhovorů se zástupci vybraných základních škol bylo zjištěno, že preventivní programy zaměřené na kyberprostor na šesti základních školách neprobíhají. Základní škola Albertova momentálně neorganizuje preventivní programy zaměřené na tento typ rizikového chování. Probíhá u nich ale všeobecný preventivní program od organizace Semiramis. Je určen pro 6.–7. ročník. V loňském roce byl na této škole zorganizován preventivní projekt KYBERLIFE zaměřený na kyberšikanu a rizika spojená s internetem.

Školní metodička prevence Základní školy Boženy uvedla, že momentálně preventivní programy zaměřené na tyto jevy neprobíhají: „(...) *pokoušeli jsme se sehnat přednášky online formou, ale například preventistka Policie ČR trvá pouze na osobním setkání ve škole.*“ Na této škole proběhla dopravní přednáška a přednáška zaměřená na poruchy příjmu potravy. Školní metodička prevence plánuje udělat přednášku na rizika internetu, ale neví, zda se podaří zrealizovat.

Základní škola Cibulova pořádá preventivní programy pouze na prvním stupni. Na druhý stupeň má objednaný program, ale čeká na prezenční výuku. ZŠ Denisova pokračuje v preventivních programech i během distanční výuky. Organizace Semiramis na jejich škole uskutečňuje online preventivní programy. Základní škola Eleny takové programy neuskutečňuje z důvodu nedostatku prostoru.

Na ZŠ Filipova proběhl preventivní program zaměřený na tuto problematiku ještě před začátkem distanční výuky. Z důvodu této formy výuky v preventivních programech nepokračují. Základní škola Gustavova nepořádá preventivní programy zaměřené na kyberprostor z důvodu špatného zvládnutí distanční výuky. ZŠ Horákové také nepořádá preventivní programy, zaměstnanci školy upřednostňují „(...) *kontakt se žáky během preventivních programů, online programy nám nevyhovují*“, řekl školní metodik prevence Základní školy Horákové.

Situace ve školství je v souvislosti s distanční výukou náročná, proto vznikají online preventivní programy. Organizace zaměřující se na pořádání preventivních programů na školách nabízejí online programy. Školní metodik prevence ZŠ Eleny řekl: „*Určité nabídky jsou, ale my jsme rádi, když zvládneme normální výuku. Nemáme prostor na nějaké programy.*“ Z rozhovoru vyplývá, že ne každá škola této nabídky využívá. K nejčastějším důvodům patří nedostatek času či prostoru. Dalším z důvodů, proč konkrétní škola nechce pořádat online preventivní programy je, že raději upřednostňuje prezenční program, neboť podle školního metodika prevence, jsou online programy neefektivní.

Tabulka 4 - Četnost preventivních programů rizikového chování v kyberprostoru na základních školách

Základní škola	Preventivní programy zaměřené na rizikové chování v kyberprostoru
Albertova	2x ročně
Boženy	2x ročně
Cibulova	1x ročně
Denisova	2x ročně
Eleny	4x ročně
Filipova	3x ročně
Gustavova	2x ročně
Horákové	4x ročně

Zdroj: Vlastní zpracování

Průzkum zjistil, že ZŠ Eleny a ZŠ Horákové organizují čtyřikrát ročně preventivní programy zaměřené na kyberprostor.

Na ZŠ Albertova probíhá pouze všeobecný preventivní program zaměřený na 6. a 7. ročník. Programy vyloženě zaměřené na kyberprostor neprobíhají. Za normálních okolností preventivní program zaměřený na kyberprostor je proveden dvakrát ročně. Základní škola Boženy pořádá preventivní programy zaměřené na tyto jevy minimálně dvakrát ročně.

ZŠ Cibulova provádí veškeré preventivní programy třikrát za pololetí. Preventivní program zaměřený na kyberprostor se koná minimálně jednou ročně. Většinou se jedná o projektovou výuku, škola čerpá z materiálů zaměřených na tuto problematiku od Národního institutu bezpečnějšího internetu. Online preventivní programy na této škole jsou vedeny pouze na prvním stupni. Na druhý stupeň mají objednaný preventivní program, ale čekají na prezenční výuku.

Základní škola Denisova provádí preventivní programy dvakrát za rok. Z důvodu distanční výuky probíhají preventivní programy online. Využívají služby organizace Semiramis, která jim poskytuje online preventivní programy. Pro každý ročník má preventivní program trochu jiné zaměření. Základní škola Eleny pořádá při klasické formě výuky čtyřikrát ročně preventivní programy zaměřené na kyberprostor. Momentálně se na této základní škole žádné programy neuskutečňují z důvodu nedostatku času. Nabídky online programů škole přicházejí, ale ta nemá na ně prostor.

Školní metodik prevence Základní školy Filipova sdělil, že momentálně preventivní programy neprobíhají, ale za normálních okolností je pořádají třikrát ročně. Spolupracují se Sdružením D, které takové programy na jejich škole uskutečňuje. ZŠ Gustavova je koná minimálně dvakrát ročně, využívají preventivní programy od společnosti Acet „Piráti útočí“ a „Skrytá dobrodružství internetu“. Základní škola Horákové uskutečňuje preventivní programy během klasické výuky čtyřikrát ročně podle situace kolektivu.

7.3 DVC 3: Zjistit, na jaké oblasti rizikového chování v kyberprostoru jsou zaměřené školní prevence

V minimálních preventivních programech vybraných škol jsme hledali oblasti rizikového chování v kyberprostoru, na které se školy zaměřují. V tabulce jsou shrnuté hledané oblasti a četnost výskytu oblastí.

Tabulka 5 - Oblasti zaměření školních prevencí rizikového chování

Oblasti	Četnost
Bezpečný internet	3
Flaming	0
Happy slapping	0
Internetová komunikace	3
Kybergrooming	1
Kyberstalking	0
Kyberšikana	8
Netolismus	5
Sexting	1
Sociální síť	3
Trolling	0
Virtuální drogy/závislosti	2

Zdroj: Vlastní zpracování

Všechny vybrané základní školy se v oblasti rizikového chování v kyberprostoru shodují v zaměření na kyberšikanu. Touto problematikou se minimální preventivní programy základních škol zabývají nejvíce.

Druhou nejčastější oblastí rizikového chování v kyberprostoru, které se věnují vybrané základní školy, byl netolismus. Pojem netolismus nejčastěji používá MŠMT. Autor Blinka in Ševčíková a kolektiv (2015) však doporučuje nepoužívat slovo netolismus, protože odborná anglická literatura jej nezná. Tento pojem podle Blinky hraničí s nesmyslem.

Dále se vyskytovaly v minimálních preventivních programech oblasti bezpečného internetu, internetové komunikace či oblast sociální sítě.

Sexting a kybergrooming byl zmíněn také pouze u jedné ZŠ, a to u ZŠ Albertova.

Prevence základních škol zaměřené na rizikové jevy v kyberprostoru orientující se především na sexting a kybergrooming jsou nedostatečné. Kopecký a Sotkowski (2015) se zmiňují, že oběťmi kybergroomingu jsou nejčastěji děti a mládež ve věku od 11 do 17 let. Výzkum realizovaný Centrem prevence rizikové virtuální komunikace zjistil, že

celkem 7,41 % dětí ve věku 11–17 let umístilo svou intimní fotografii nebo video na internet. 12,14 % dotázaných intimní fotografii či video poslalo někomu přes internet nebo mobilní telefon.

Tématika sextingu a kybergroomingu se týká dětí ve věku druhého stupně základních škol, ale v minimálních preventivních programech se této problematice základní školy nevěnují.

Na rizikové jevy jako je flaming, happy slapping, kyberstalking či trolling se neorientuje ani jedna vybraná základní škola. Kohout (2017) píše, že se s flamingem a trollingem potkávají uživatelé diskusních fór nebo sociálních sítí. Kopecký a kolektiv (2015) píše, že se české děti pohybují na sociálních sítích nejčastěji z dětí v celé Evropě. Z toho vyplývá, že žáci základních škol používají sociální sítě. Mohou se na nich tedy setkat s tímto rizikovým chováním. Základní školy by se touto problematikou měly zabývat.

7.4 DVC 4: Zjistit, jakým způsobem je prevence rizikového chování v kyberprostoru implementovaná do předmětů vybraných základních škol

Na prvním stupni probíhá prevence začleněná do předmětů především ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, kam spadají předměty Prvouka, Svět kolem nás, Člověk a jeho svět, Přírodověda a Vlastivěda. Dále prevence probíhá ve vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie (IKT), do které se řadí předmět Informatika a Informační technologie.

Na prvním stupni se v prvním až třetím ročníku vyskytuje prevence v předmětech vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět. Ve čtvrté a páté třídě se objevuje Vlastivěda a Přírodověda. Některá škola stále užívá názvy Člověk a jeho svět či Svět kolem nás. Výuka vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie probíhá na prvním stupni především v pátém ročníku, ale objevuje se i ve čtvrté třídě.

Ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět se základní školy v učivu nejvíce věnují tématům rizikových situací, šikaně, rizikovému chování, nebezpečí komunikace prostřednictvím elektronických médií, a závislostem. Tato vzdělávací oblast je nejčastější ve čtvrtém a pátém ročníku. V těchto ročnících se často opakují témata nebezpečí komunikace prostřednictvím elektronických médií, závislost, počítač ve spojitosti s návykovými látkami či závislostí, šikana, rizikové situace a rizikové chování. ZŠ

Cibulova začíná s prevencí rizikového chování v kyberprostoru již ve druhém ročníku prvního stupně v předmětu Prvouka. Žádná jiná vybraná základní škola se bezpečnou komunikací prostřednictvím elektronických médií ve druhém ročníku nezabývá. Ve třetím ročníku se ZŠ Boženy a ZŠ Horákové věnují nebezpečné komunikaci na/prostřednictvím elektronických médií v předmětu Prvouka.

Základních školy na prvním stupni nejčastěji probírají bezpečnostní pravidla práce s výpočetní technikou a prevenci zdravotních rizik spojených s dlouhodobým využíváním výpočetní techniky v předmětech ve vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie. Dále se učitelé zabývají základními způsoby komunikace pomocí internetu/počítače jako je e-mail, chat. Předměty této vzdělávací oblasti se nejčastěji vyskytují v pátém ročníku prvního stupně. Ve čtvrtém ročníku je tento předmět také vyučován.

Na druhém stupni jsou nejčastějšími předměty, do kterých je zaimplementovaná prevence Výchova ke zdraví, Občanská výchova/Výchova k občanství a předměty vzdělávací oblasti IKT.

V šestém ročníku se nejpočetněji vyskytuje předmět vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie a předmět Výchova ke zdraví. Nejčetnějším předmětem v sedmém ročníku je Výchova ke zdraví neboli Občanská výchova. V osmém ročníku je nejčastější předmět Výchova ke zdraví/Občanská výchova s předměty vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie. V devátém ročníku se všechny tyto tři již zmíněné předměty vyskytují stejně často.

Na druhém stupni se nejčastěji v předmětech vybraných základních škol objevuje prevence těchto jevů ve vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie. Zejména pak v šestém ročníku. V této vzdělávací oblasti se vyskytují témata: multimédia, multimediální využití počítače, způsoby komunikace, prevence rizik z dlouhodobého užívání výpočetní techniky, bezpečnostní pravidla pro práci s výpočetní technikou, komunikace pomocí internetu či jiných komunikačních zařízeních a další.

Předměty Informační a komunikační technologie vybraných základních škol jsou zaměřeny na hardware a software počítačů. V software se nejčastěji věnují operačnímu systému Windows, textovým a grafickým editorům, formátům souborů, vyhledávání internetovým zdrojům. Téma sociálních sítí většinou v ŠVP chybí. Výjimkou je ZŠ Gustavova, která v předmětu IKT má v pátém ročníku ve výstupu žáka komunikaci pomocí chatu, e-mailu, ICQ a Facebooku.

Je důležité, aby základní školy pracovaly s aktuálním tématem sociálních sítí ve výuce. Kopecký a kolektiv (2015) zařazuje české děti do nejvíce aktivních uživatelů sociálních sítí z Evropy. Sociální sítě jsou však nejčastěji zneužívány ke kyberšikaně. Je na nich velké množství osobních údajů, které mohou útočníci zneužít, dále se jejich prostřednictvím snadno realizuje kyberšikana, kyberstalking a další rizikové jevy. (Kopecký a kol., 2015) Děti se na sociálních sítích setkávají s rizikovým chováním, proto je důležité, aby se této tématice učitelé ve výuce věnovali.

Národní pedagogický institut České republiky na webovém portálu Národního ústavu pro vzdělávání vydal v únoru roku 2021 revidovaný Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále jako RVP ZV). Revize má za cíl modernizovat obsah vzdělávání, aby odpovídal potřebám 21. století. Podle upraveného školního vzdělávacího programu upraveného v souladu nové revize RVP ZV můžou základní školy vyučovat nejdříve od 1. září 2021 a nejpozději musí začít výuku 1. září 2023 v ročnících prvního stupně a 1. září 2024 v ročnících druhého stupně.

V rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání se nově objevují kompetence digitální. Ze vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie vzniká Informatika. Nově najdeme ve vzdělávacím obsahu například digitální technologie.

V oblasti bezpečnosti se základní školy budou zabývat pravidly bezpečné práce s digitálními zařízeními, uživatelskými účty, hesly, zahrnuto bude i téma útoky – cíle a metody útočníků, nebezpečné aplikace a systémy a další. V učivu bude obsažena digitální identita, ve které se učitelé a žáci budou zabývat digitální stopou, fungováním a algoritmy sociálních sítí a tak dále.

Dalším předmětem je Výchova ke zdraví, který patří do vzdělávací oblasti Člověk a zdraví. Šestý a devátý ročník jsou nejčastějším ročníkem na druhém stupni, kde se odehrává prevence rizikového chování v kyberprostoru implementovaná do předmětů. Nejčastějším tématem tohoto předmětu spojeným s prevencí jsou autodestruktivní závislosti, sociálně patologické jevy, rizikové chování, šikana a také nebezpečí komunikace prostřednictvím elektronických médií

Občanská výchova, na některých školách předmět Výchova k občanství, spadá do vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Nejvíce se vyskytuje v sedmé a deváté třídě. Nejčastějším obsahem předmětu jsou masmédiá a s nimi spojená masová komunikace, fungování a vliv masmédií, šikana, sociálně patologické jevy a prostředky masové komunikace.

ZŠ Eleny má zařazené téma šikana do předmětu Etická výchova v osmém ročníku.

Vybrané základní školy mají přesahy vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie do dalších předmětů jako jsou Český jazyk a literatura, Anglický jazyk, Pracovní činnosti, Německý jazyk a další.

Ve školních vzdělávacích programech vybraných škol jsou přesahy do dalších předmětů napsané obecně, nelze tedy posoudit, zda se dané školy věnují problematice rizikového chování v kyberprostoru hlouběji.

Předměty základních škol se prolínají. Tématu digitálních technologií se věnuje například ZŠ Filipova v osmém a devátém ročníku předmětu Pracovní činnosti.

V některých školách se základní školy v Českém jazyce napříč ročníky věnují manipulativní komunikaci v masmédiích, píšou na toto téma publicistické útvary či je čtou. V sedmém ročníku ZŠ Albertova se v Anglickém jazyce věnují tématu Moderní technologie a média. V předmětu Tělesná výchova jsme u několika škol našli zařazené občanské kompetence, ve kterých žák netoleruje sociálně patologické chování.

7.5 DVC 5: Zjistit, jakým způsobem základní školy řeší prevenci rizikového chování v kyberprostoru v rámci distanční výuky

V tomto dílčím cíli shrneme doplňující rozhovory a získané informace týkající se distanční výuky.

Každá oslovená základní škola měla v plánu preventivní aktivity a programy. Většina z nich musela být z důvodu pandemie zrušena. Některé se podařilo zrealizovat v online výuce a jiné budou uskutečněny až ve výuce prezenční.

Preventivní programy během pandemie koronaviru

Na ZŠ Albertova neprobíhají preventivní programy zaměřené na kyberprostor, protože v loňském roce měli celoroční projekt KYBERLIFE. ZŠ Denisova využívá online programy od Semiramis stejně jako ZŠ Albertova. Na Základní škole Albertova ale probíhají pouze všeobecné preventivní programy pro 6.–7. ročník. Školní metodička prevence Základní školy Boženy má problém sehnat přednášku na rizika internetu, jak řekla: *„Například preventivní Policie ČR trvá pouze na osobním setkání ve škole.“* Z preventivních programů se jim podařilo uspořádat pouze dopravní přednáška v 5. ročníku. V 7. ročníku proběhla přednáška na téma poruchy příjmu potravy. Školní metodička prevence ZŠ Boženy plánovala zorganizovat preventivní program. *„Chtěla jsem zrealizovat přednášku zaměřenou na kyberšikanu, virtuální závislost jako je*

netolismus, poučit žáky o bezpečném používání internetu“, uvedla. S učivem jsou prý pozadu a výhledově neví, zda se jim do konce školního roku některý preventivní program na rizikové chování v kyberprostoru povede zrealizovat.

Školní metodička Základní školy Cibulova uvedla, že: *„Online prevence probíhá na prvním stupni, na druhý stupeň máme objednaný program, ale čekáme na prezenční výuku.“*

Školní metodik prevence ZŠ Eleny řekl, že preventivní programy *„(...) rozhodně neprobíhají.“* Dostávají nabídky online preventivních programů, ale nemají na ně prostor. ZŠ Gustavova také neuskutečňuje preventivní programy. Učitelé nezvládají distanční výuku a nemají na takové aktivity čas.

Na Základní škole Filipova žádné preventivní programy neprobíhají. Ani Základní škola Horákové neuskutečňuje preventivní programy zaměřené na kyberprostor. Důvodem je pandemie koronaviru.

Preventivní programy během klasické výuky

Na ZŠ Albertova v minulém školním roce proběhl na celém druhém stupni projekt KYBERLIFE – pilotní projekt zaměřený na kyberšikanu. Zúčastnili se ho všichni žáci druhého stupně, všichni pedagogové a rodiče. Během tohoto projektu byli žáci informováni o rizikovém chování v kyberprostoru. Tento preventivní projekt byl zaměřen na problematiku kyberšikanu dospívajících. Proběhl ještě před propuknutím pandemie koronaviru.

Základní škola Boženy spolupracuje s preventistkou Policie ČR, za běžných okolností přednáší žákům. Základní škola Horákové spolupracuje s Policií ČR. Organizuje jim preventivní besedy zaměřené na kyberšikanu, agresi a záměrné ubližování si. Besedy a přednášky od Policie ČR též probíhají za běžných okolností na Základní škole Eleny. Témata přednášek a besed jsou různá, od všeobecné prevence přes rizikové chování až po závislosti na internetu.

Základní škola Cibulova běžně jednou ročně pořádá projektovou výuku tematicky zaměřenou na kyberprostor. Využívá materiály Národního institutu bezpečnějšího internetu.

Základní škola Denisova za běžných podmínek pořádala preventivní program od Semiramis spojený s pobytem v přírodě pro žáky 3. a 4. třídy. Školní metodik prevence řekl, že *„Během pobytu žáci zažili odbornou přednášku od Semiramis, která byla na téma prevence rizikového chování v kyberprostoru.“*

Za běžných vyučovacích podmínek Základní škola Gustavova uskutečňovala preventivní programy zaměřené na kyberprostor prostřednictvím společnosti Acet. Ve čtvrtém ročníku probíhal preventivní program „Plavba po online moři“. *„Plavba po online moři ‚Piráti útočí‘ je interaktivní a zážitkový program zaměřený na rozpoznávání rizik užívání internetu,“* jak uvedl školní metodik prevence. V sedmém ročníku probíhal program s názvem „Skrytá nebezpečí internetu“ zaměřený na používání sociálních sítí. Žáci během programu spolupracovali ve skupinách, hráli role, seznamovali se, předávali si fotografie a podobně.

Základní škola Filipova spolupracuje se Sdružením D, které jim při prezenční výuce poskytuje programy pro první stupeň. Z důvodu pandemie je museli zrušit.

Prevence rizikového chování během distanční výuky

Učitelé vybraných základních škol poučili žáky, jak se mají chovat v rámci distanční výuky. Pokud se vyskytl s žáky jakýkoliv problém, toto chování bylo řešeno během online výuky či online třídnických hodin. Učitelé v průběhu této výuky pořádají diskuse na preventivní témata.

Školní metodik prevence ZŠ Albertova v průběhu našeho rozhovoru uvedl: *„Poučili jsme je o správném chování na internetu, řekli jsme jim důvody, proč nesmějí na platformě Teams vyrušovat učitele při výuce. Žáci se pozdě připojovali a brzy odcházeli z výuky.“* Žáci nedodržovali domluvený čas vyučování. Učitelé jejich chování řešili diskusí, poučením o správném chování a dodržování pravidel (například včasné připojování se k výuce, přihlašování se při dotazu v platformě výuky a podobně). Pomocí projektu KYBERLIFE a poučení ze strany učitelů se v letošním školním roce téměř žádné problémy s rizikovým chováním v kyberprostoru nevyskytují. Pokud nastane jakýkoliv aktuální problém, je prodiskutován během výuky.

Učitelé ZŠ Boženy také poučili žáky o bezpečném chování na internetu a o bezpečné komunikaci se specializovanými službami. Žáci vědí, že v případě potřeby mohou kontaktovat linku důvěry a krizová centra.

Základní škola Cibulova organizuje na druhém stupni každé pondělí online třídnickou hodinu. Třídní učitel v rámci předmětu Výchova osobnosti vede diskuse na rizikové jevy jako je záškoláctví, šikana, kyberšikana, bezpečnost na internetu a další jevy, se kterými se děti běžně setkávají. Na prvním stupni se třídní učitelé věnují aktuálním preventivním tématům v třídnických hodinách během takzvaných „čtvrthodin“. Učitelé využívají online preventivní videa a seznamují děti s internetovou

bezpečností. Po shlédnutí videa se třídní učitel zajímá, jak děti danou problematiku pochopily a vede diskusi.

Školní metodik prevence pracující na ZŠ Denisova uvedl, že žáci byli poučeni v online hodinách Informačních a komunikačních technologií. Vědí, jak bezpečně pracovat na internetu a s platformami, na kterých probíhá distanční výuka. Základní škola spolupracuje s organizací Semiramis, která koná online preventivní programy pro 4.–9. třídu. Každý program má jiné zaměření v závislosti na věku žáků. *„Například šestá třída má program zaměřený na emoce na internetu.“*

Učitelé na ZŠ Eleny na začátku distanční výuky poučili žáky, jak se mají chovat při online výuce. Prevenci se věnují během třídnických hodin, které nejsou pravidelné. Například ve třetím ročníku třídní učitel pořádal prevenci na téma Kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií zaměřenou na mobilní telefon. V sedmém ročníku proběhla třídnická hodina, která se zaměřila na kyberšikanu. Na prvním stupni se věnují prevenci začleněné do vyučovacích předmětů. Jak uvedl školní metodik prevence: *„(...) prevence patologických jevů probíhá určitě v občance.“* Z toho plyne, že se učitelé věnují preventivním tématům také na druhém stupni, kde se vyučuje občanská výchova.

Školní metodik prevence Základní školy Filipova nebyl sdílný, nedokázal odpovědět na otázky. Od začátku distanční výuky na jejich škole neprobíhají žádné preventivní programy. Dále uvedl, že z důvodu distanční výuky nestíhají učivo, nemají dostatek prostoru na prevenci. V průběhu online výuky poučili žáky o bezpečném chování na internetu a jak se chovat během distanční výuky. Učitelé dělají prevenci, pokud je třeba.

Na ZŠ Gustavova školní prevence momentálně probíhá pouze ve vyučovacích předmětech, třídní učitelé a učitelé podávají preventivní informace žákům v hodinách Výchovy k občanství, Výchovy ke zdraví, Informatiky. Školní metodik prevence ZŠ Horákové v rozhovoru k prevenci v distanční výuce řekl, že v případě, kdy učitelé dostanou od žáků podnět či zjistí rizikovou situaci mezi nimi, řeší ji. Na začátku školního roku, tedy před zahájením distanční výuky, byli žáci seznámeni s tématem kyberšikany. Učitelé si všímají, že se žáci zajímají o problematiku komunikace prostřednictvím internetu. Vedou na toto téma diskuse v online výuce. *„Žáci ví, že si na internetu nemají ze spolužáků dělat legraci, nepsat si s cizími lidmi, včas ukončovat nevhodnou komunikaci, znají linku důvěry,“* řekl školní metodik prevence.

8 Vyhodnocení výzkumných cílů

Hlavním výzkumným cílem této bakalářské práce bylo zjistit, jakým způsobem je realizována primární prevence rizikového chování v kyberprostoru na vybraných základních školách. Dílčí cíle jsou důležité k zodpovězení hlavního cíle.

DVC 1: Zjistit, jaké je personální zabezpečení prevence rizikového chování v kyberprostoru na vybraných základních školách

Základní školy pracují s prevencí správně, podle Vyhlášky č. 75/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve škole a školských zařízeních. Všichni pedagogičtí pracovníci se podílejí na prevenci. Školní psycholog se pracuje na základních školách výjimečně. Základní škola Albertova zaměstnává školního psychologa, který se vyskytuje na škole a v průběhu týdne nabízí konzultační hodiny. Speciálního pedagoga využívá na plný úvazek pouze Základní škola Boženy.

Mezi externisty, kteří nejčastěji zabezpečují prevenci na vybraných základních školách, patří Pedagogicko-psychologické poradny, Střediska výchovné péče, Policie ČR a Městská Policie.

DVC 2: Zjistit, jak často probíhají preventivní programy zaměřené na rizikové chování v kyberprostoru

V rozhovorech se školními metodiky prevence bylo zjištěno, že na šesti základních školách v současné době neprobíhají preventivní programy zaměřené na kyberprostor. Základní škola Cibulova pořádá preventivní programy pouze na prvním stupni, na druhý stupeň má objednaný program. Ten se uskuteční až v prezenční výuce. Na ZŠ Denisova se konají online preventivní programy od organizace Semiramis.

Preventivní programy zaměřené na kyberprostor probíhají na vybraných školách každoročně. Na ZŠ Eleny a ZŠ Horákové se uskutečňují čtyřkrát ročně, na ZŠ Filipova třikrát ročně. Dvakrát ročně pak konají tyto programy na ZŠ Albertova, ZŠ Boženy, ZŠ Denisova a ZŠ Gustavova. Na ZŠ Cibulova probíhají ve formě projektové výuky nejméně jednou ročně, jak řekl školní metodik prevence.

DVC 3: Zjistit, na jaké oblasti rizikového chování v kyberprostoru jsou zaměřené školní prevence

Prevence rizikového chování v kyberprostoru se nejčastěji orientuje na kyberšikanu. Tímto rizikovým jevem se zabývají všechny základní školy. Druhým nejčastějším jevem

je netolismus. Prevence zaměřená na kybergrooming a sexting není dostačující. Vybrané základní školy se na ně téměř nespécializují. Pojmy flaming, happy slapping, kyberstalking či trolling se v minimálních preventivních programech nenacházejí.

DVC 4: Zjistit, jakým způsobem je prevence rizikového chování v kyberprostoru implementovaná do předmětů vybraných základních škol

Z průzkumu vyplývá, že prevence implementovaná do předmětů vybraných základních škol se nejčastěji vyskytuje ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, Informační a komunikační technologie a Člověk a jeho zdraví. Na obou stupních základní školy je k prevenci využívána vzdělávací oblast Informační a komunikační technologie, kde se žáci učí pravidla bezpečné práce s výpočetní technikou.

DVC 5: Zjistit, jakým způsobem základní školy řeší prevenci rizikového chování v kyberprostoru v rámci distanční výuky

Z rozhovorů vyplývá, že preventivní programy jsou na některých školách pozastaveny. Důvodem je to, že základní škola distanční výuku buď nezvládá, nemá dostatečný prostor pro daný online preventivní program, nebo nevěří efektivitě online preventivního programu. Dává tak přednost prezenční formě a čeká na nastolení klasické výuky.

Učitelé základních škol nejčastěji pracují s prevencí zakomponovanou do vyučovacích předmětů, které se uskutečňují v online hodinách. Žáci by měli vědět, jak se mají chovat v průběhu distanční výuky. Pokud se u některého žáka vyskytne rizikové chování, učitelé pružně reagují, situaci řeší a žákům problematiku vysvětlují. Nejčastějším způsobem je forma poučení či diskuse během online výuky. Nejzajímavěji prevenci uchopila Základní škola Cibulova. Na druhém stupni každé pondělí pořádá online třídnické hodiny. Třídní učitel vede diskuse na aktuální rizikové jevy, se kterými se žáci setkávají. Na prvním stupni se třídní učitelé věnují aktuálním preventivním tématům v třídnických hodinách během takzvaných „čtvrthodinek“. Učitelé využívají online preventivní videa a seznamují děti s internetovou bezpečností. Po shlédnutí videa se třídní učitel zajímá, jak děti danou problematiku pochopily a vede diskusi.

Hlavní cíl

Hlavním výzkumným cílem bakalářské práce je zjistit, jakým způsobem je realizovaná primární prevence rizikového chování v kyberprostoru na vybraných základních školách.

Výzkumné šetření zjistilo, že šest z osmi vybraných základních škol v distanční výuce nepořádá preventivní programy zaměřené na kyberprostor. Školy, které tuto

prevenci nekonají, se shodly na důvodech. Mezi důvody patří nedostatek času, prostoru. Distanční výuka je pro žáky i učitele poměrně náročná a některé školy ji nezvládají. Nemají kapacitu na pořádání preventivních programů v kyberprostoru.

Za normálních okolností každá základní škola uskutečňuje preventivní programy zaměřené na kyberprostor. Většina škol koná dva preventivní programy zaměřené na tuto problematiku ročně. Dvě základní školy tyto programy uskutečňují čtyřikrát ročně.

Prevence rizikového chování v kyberprostoru nadále probíhá ve vyučovacích předmětech a třídnických hodinách v online vyučování. Žáci byli poučeni učiteli o chování během distanční výuky. Někteří učitelé diskutují o rizicích, se kterými se žáci setkávají na internetu. Na Základní škole Cibulova pravidelně probíhají třídnické hodiny. Na prvním stupni učitelé pracují s preventivními videi a seznamují žáky s internetovou bezpečností.

Diskuse

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit, jakým způsobem je realizována primární prevence rizikového chování v kyberprostoru na vybraných základních školách.

Výzkumné šetření prokázalo, že preventivní programy zaměřené na kyberprostor během distanční výuky na šesti základních školách neprobíhají. Gabrhelík a Lukavská (2020) dotazníkovým šetřením došli k zjištění, že se z důvodu distanční výuky snížil počet preventivních aktivit ze strany školy. Tento závěr se v empirické části bakalářské práce potvrdil, protože na vybraných základních školách za normálních okolností preventivní programy probíhají.

Ve výzkumu jsme zjistili, že se základní školy, až na jednu, nevěnují sextingu. Gabrhelík a Lukavská (2020) doporučili školám, aby se v distanční výuce zaměřily na nejvíce problematické typy rizikového chování. Podle nich by školy měly věnovat dostatečný prostor nelátkovým závislostem jako je gaming a sociální sítě. Také doporučují, aby se školy věnovaly tématům online pornografie, kyberšikaně a kyberbezpečnosti.

Uvědomujeme si, že výsledky šetření mohou být ovlivněny tím, že jedna základní škola má pouze první stupeň. Na výpovědi školních metodiků prevence může mít vliv náročnost období epidemie koronaviru a vyčerpání pedagogů. Během rozhovorů nám bylo několikrát sděleno, že nemají moc času na rozhovor.

Porovnávání zaimplementované prevence rizikového chování v kyberprostoru do předmětů základních škol nemusí obsahovat veškerou prevenci. Údaje jsou v ŠVP napsané obecně. Mohlo se stát, že jsme pracovali s předměty, které tuto prevenci nezahrnují. Během doplňujících rozhovorů nám někteří školní metodici prevence řekli názvy předmětů, ve kterých se má tato prevence vyskytovat. V minimálních preventivních programech základních škol byla ve většině případů tabulka přesahu prevence do vyučovacích předmětů.

Závěr

Bakalářská práce se zaměřuje na prevenci rizikového chování v kyberprostoru na základních školách. V roce 2020 vypukla pandemie koronaviru, která zasáhla i oblast školství. Základní školy byly donuceny z důvodu uzavření škol přizpůsobit výuku kyberprostoru. Žáci se začaly v kyberprostoru pohybovat častěji.

Bakalářská práce se v první kapitole věnuje rizikovému chování, její terminologii z pohledu autorů a syndromu rizikového chování v dospělosti. Dále se zabývá prevencí tohoto chování. Pozornost je věnována primární prevenci rizikového chování a jejímu rozdělení. Je zde popsáno také rizikové chování v kyberprostoru a jeho typy.

Poslední kapitola se zabývá současným výzkumem rizikového chování v kyberprostoru. Zahrnuto je také dotazníkové šetření stavu školské prevence rizikového chování v kyberprostoru během druhé vlny epidemie koronaviru.

Empirická část bakalářské práce se věnuje realizaci primární prevence rizikového chování v kyberprostoru vybraných základních škol. Obsahová analýza dokumentů se zaměřila na minimální preventivní programy a školní vzdělávací programy vybraných škol. Analýza dokumentů je doplněna rozhovory se školními metodiky prevence daných základních škol. Cílem výzkumu bylo zjistit, jakým způsobem je realizována primární prevence rizikového chování v kyberprostoru na vybraných základních školách.

Z výsledků výzkumu bylo zjištěno, že preventivní programy zaměřené na kyberprostor na šesti základních školách neprobíhají. Důvodem je pandemie koronaviru. Základní školy nezvládají distanční výuku, na prevenci jim nezbývá čas. Prevence ale nadále probíhá zaimplementovaná ve vyučovacích předmětech. Momentálně nejčastějším způsobem prevence je poučení žáků ze strany učitelů během distanční výuky. Někteří učitelé konzultují s žáky rizikové chování v kyberprostoru formou diskuse. Jedna základní škola využívá k prevenci na prvním stupni preventivní videa.

Školní metodici prevence by se měli připravit na situaci, která by mohla nastat, pokud by v dalším školním roce opět probíhala distanční výuka. Tvorba preventivních programů je důležitá i při této formě výuky. Pedagogové by mohli využívat v online hodinách preventivní videa či metodické materiály zaměřené na rizikové chování.

Témata prevencí zaměřených na kyberprostor nejsou dostatečná. Všechny školy se zaměřují na kyberšikanu, opomíjejí ale další typy rizikového chování v kyberprostoru. Příkladem je sexting, se kterým se žáci základních škol běžně setkávají.

Tato práce ukazuje na to, že tematické zaměření prevence rizikového chování v kyberprostoru na základních školách, i přes snahu učitelů, prozatím není dostatečné. Základní školy by se měly zaměřit na různé typy rizikového chování v kyberprostoru. Kyberšikana a netolismus k prevenci nepostačují.

Důležitý je kontakt žáka s učiteli, aby učitelé věděli, jak preventivně působit a na co se zaměřit.

Seznam tabulek

Tabulka 1- Interní personální zabezpečení prevence základních škol.....	44
Tabulka 2 - Externí personální zabezpečení základních škol	45
Tabulka 3 - Průběh preventivních programů rizikového chování v kyberprostoru na základních školách v současnosti	47
Tabulka 4 - Četnost preventivních programů rizikového chování v kyberprostoru na základních školách.....	48
Tabulka 5 - Implementace prevence do vyučovacích předmětů.....	9

Použitá literatura

1. BACA, Christy. *Saying Yes! to Saying No: A Parent's Guide to Values-Based Abstinence*. 1. vyd. WestBowPress, 2012. ISBN 978-1449756901
2. BAČUVČÍK, Radim. *Tradiční a nové v marketingové komunikaci*. 1. vyd. Zlín: VeRBuM, 2011, 218 s. Protipóly marketingové komunikace. ISBN 978-80-87500-04-0.
3. BLINKA, Lukáš a kol. *Online závislosti: jednání jako droga: online hry, sex a sociální síť: diagnostika závislosti na internetu: prevence a léčba*. 1. vyd. Praha: Grada, 2015. Psyché. ISBN 978-80-210-7975-5.
4. BURDOVÁ, Eva a TRAXLER, Jan. *Bezpečně na internetu*. 1. vyd. Praha: Středočeský kraj ve spolupráci se Vzdělávacím institutem Středočeského kraje (VISK), 2014. ISBN 978-80-904864-9-2.
5. CIKLOVÁ, Kateřina. *Rizikové chování ve škole s vazbou na legislativní úpravu: rádce školního metodika prevence*. 2. vyd. Ostrava: EconomPress, 2016. ISBN 978-80-905065-9-6.
6. ČERNÁ, Alena a kol. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4577-0.
7. DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. Monografie. ISBN 978-80-244-2642-6.
8. KABÍČEK, Pavel, CSÉMY, Ladislav, HAMANOVÁ, Jana a kol. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4.
9. KOHOUT, Roman. *Internetem bezpečně: jak se nestat obětí virtuálního predátora*. 1. vyd. Karlovy Vary: You connected, 2017. ISBN 978-80-270-2897-9.
10. KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1.vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.
11. KOLOUCH, Jan, BAŠTA, Pavel a kol. *CyberSecurity*. 1. vyd. Praha: CZ.NIC, z.s.p.o., 2019, 556 s. ISBN 978-80-88168-31-7.
12. KOPECKÝ, Kamil a kol. *Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. Monografie. ISBN 978-80-244-4861-9.

13. KOPECKÝ, Kamil a SZOTKOWSKI, René. *Nebezpečné komunikační techniky spojené s ICT pro ředitele základních a středních škol*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. Studijní opora. ISBN 978-80-244-4555-7.
14. KOŽÍŠEK, Martin, PÍSECKÝ, Václav. *Bezpečně n@ internetu: průvodce chováním ve světě online*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5595-3.
15. MIOVSKÝ, Michal a kol. *Prevence rizikového chování ve školství*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. Monografie. ISBN 978-80-7422-391-4.
16. NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. 5., rozšířené vydání. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1357-4.
17. PEŠAT, Pavel (2012) Rizikové chování v kyberprostoru. In: *Poruchy správania jako sociálny a edukačný fenomén. Sborník z mezinárodni konferencie, Košice, 28. – 29. 11. 2012* Košice: Univerzita Komenského v Bratislavě, Pedagogická fakulta & Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta: Bratislava, 2012. ISBN 978-80-89238-69-9.
18. PROCHÁZKA, Miroslav. *Metodik prevence a jeho role na základní škole*. 1. vyd. V Praze: Pasparta, 2019, 123 s. ISBN 978-80-88290-28-5.
19. ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. 1. vyd. Přeložil O. VÁGNER. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-984-2.
20. SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, 147 s. Psyché. ISBN 978-80-247-4042-3.
21. SOUKUP, Václav. *Antropologie: teorie člověka a kultury*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, 741 s. ISBN 978-80-7367-432-8.
22. SZOTKOWSKI, René a KOPECKÝ, Kamil. *Kyberšikana a další druhy online agrese zaměřené na učitele*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018. ISBN 978-80-244-5334-7.
23. ŠEVČÍKOVÁ, Anna a kol. *Děti a dospívající online: Vybraná rizika používání internetu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5010-1.
24. VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5.

25. VALENTA, Milan. *Slovník speciální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0937-9.
26. WALRAVE, Michel, VAN OUYTSEL, Joris, PONNET, Koen a kol. *Sexting: Motives and risk in online sexual self-presentation*. Cham Springer International Publishing Imprint: Palgrave Macmillan, Springer International Publishing, 2018. ISBN 978-3-319-71881-1.

Elektronické zdroje

1. TROLLING | meaning in the Cambridge English Dictionary. *Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus* [online]. Copyright © Cambridge University Press [cit. 28.01.2021]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/trolling>
2. Věda a výzkum na UP: Centrum prevence rizikové virtuální komunikace: Věda a výzkum na UP. *Věda a výzkum na UP: Věda a výzkum na UP* [online]. [cit. 17.02.2021]. Dostupné z: <https://veda.upol.cz/pracoviste/vyzkumna-pracoviste/centrum-prevence-rizikove-virtualni-komunikace/>
3. Gabrhelík, R., Lukavská, K. (2020). Zhodnocení stavu a potřeb v oblasti školské prevence rizikového chování během druhé vlny epidemie covid-19: Přehled hlavních výsledků dotazníkového šetření. Praha: Klinika adiktologie, 1. LF UK. [cit. 10.03.2021]. Dostupné z: <https://www.adiktologie.cz/file/1017/zprava-separsr-kad-11fuk-9-12-2020.pdf>
4. KOHOUT, Roman, KARCHŇÁK, Radek. *Bezpečnost v online prostředí*. 1. vyd. Karlovy Vary: Biblio Karlovy Vary, 2016. [online]. [cit. 26.02.2021]. ISBN 978-80-260-9543-9. Dostupné z: <https://www.internetembezpecne.cz/wp-content/uploads/2017/03/Roman-Kohout-Bezpecnost-v-online-prostredi.pdf>.
5. Co je kybergrooming? - E-Bezpečí. *Projekt E-bezpečí – E-Bezpečí* [online]. Zveřejněno 14. leden 2019 [cit. 11.09.2020]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/71-trivium/1421-co-je-kybergrooming>
6. MŠMT. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních (č.j. 21291/2010-28)*. [online]. MŠMT, 2010. [cit. 05.11.2020]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>
7. MŠMT. *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019–2027*. [online]. MŠMT, 2019. [cit. 09.01.2021]. Dostupné z:

https://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf

8. PAVLAS MARTANOVÁ, Veronika. O primární prevenci rizikového chování. In: *Národní pedagogický institut České republiky (dříve Národní ústav pro vzdělávání)* [online]. 2014 [cit. 06.02.2021]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/co-je-skolska-primarni-prevence-rizikoveho-chovani>
9. PAVLAS MARTANOVÁ, Veronika. *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů školské primární prevence rizikového chování*. [online]. 1. vyd. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012 [cit. 03.11.2020]. ISBN 978-80-87258-75-0. Dostupné z: http://www.pppkv.cz/dokumenty/STANDARDY_OZPPRCH.pdf
10. PEŠAT, Pavel (2015). Rizika kyberprostoru a jejich vztah k sociální práci. *ACC journal*. [online]. Technická univerzita v Liberci, roč. XXI, č. 3., s. 57. [cit. 30.11.2020]. ISSN 2571-0613. Dostupné z: http://acc-ern.tul.cz/images/journal/sbornik/ACC_JOURNAL_2015_C.pdf
11. VOHANKOVÁ, Alena. Více než čtvrtina českých dětí se na internetu setkala s posměchem a nadávkami, rodiče často nic netuší. In: *Avast Blog* [online]. Avast Software s.r.o. 20.11.2019 [cit. 06.02.2021]. Dostupné z: <https://blog.avast.com/cs/vice-nez-ctvrtina-ceskych-deti-se-na-internetu-setkala-s-posmechem>
12. ŽUFNÍČEK, JAN. *Příloha č. 15 netolismus*. [online]. MŠMT, 2015. [cit. 05.12.2020]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny?highlightWords=%C5%A1koln%C3%AD+preventivn%C3%AD+program>

Zdroje k praktické části:

1. Dokumenty školy. Základní škola Pardubice-Dubina, Erno Košťála 870. *Základní škola Pardubice-Dubina, Erno Košťála 870* [online]. Copyright © 2015 [cit. 02.02.2021]. Dostupné z: <https://www.zsdubina.cz/dokumenty-skoly>
2. Dokumenty ZŠ. Základní škola Chrast. *Úvod | Základní škola Chrast* [online]. [cit. 05.03.2021]. Dostupné z: <https://www.skola-chrast.net/zakladni-skola/dokumenty-zs>

3. DOKUMENTY. [online]. Copyright © 2020 ZŠ [cit. 03.03.2021]. Dostupné z: <https://www.zsmoravany.cz/index.php/cs/dokumenty/category/2-skola>
4. Ke stažení. *Základní škola Malecí* [online]. [cit. 05.03.2021]. Dostupné z: <http://www.zsmaleci.cz/index.php/ke-stazeni>
5. Přehled aktivit programu PP .pdf, MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. Copyright ©2013 [cit. 25.2.2021]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/54905/?fbclid=IwAR2Kr0UYsoIbQKX0ymUTSIfqYpPomhNMQ2Rw1GXygNQFgyRPIlofp-Ala6k>
6. Přehled aktivit programu PP .pdf, MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. MŠMT, 2020. [cit. 10. 02. 2021]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/54348/>
7. REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.
8. RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami, Národní pedagogický institut České republiky (dříve Národní ústav pro vzdělávání). *Národní pedagogický institut České republiky (dříve Národní ústav pro vzdělávání)* [online]. Copyright © [cit. 01.04.2021]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/4982/>
9. SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3568-9.
10. Š Hrochův Týnec – Články: ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM – HROCHŮV TÝNEC. [online]. Copyright © 2009 [cit. 08.03.2021]. Dostupné z: https://www.zsht.cz/articles.php?article_id=453
11. Školní dokumenty | skolapnovice.cz. *Základní škola a Mateřská škola Pňovice, okres Olomouc* [online]. Copyright © 2021 Pňovice [cit. 15.02.2021]. Dostupné z: <https://www.skolapnovice.cz/skolni-dokumenty>
12. Školní poradenské pracoviště: Skolazajecice. *Základní škola Zaječice* [online]. [cit. 19.03.2021]. Dostupné z: <https://www.skolazajecice.cz/skolni-poradenske-pracoviste/>
13. ŠVARŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
14. ŠVP. *Základní škola Chrast. Úvod Základní škola Chrast* [online]. [cit. 05.03.2021]. Dostupné z: <https://www.skola-chrast.net/zakladni-skola/svp>
15. ŠVP: Skolazajecice. *Základní škola Zaječice* [online]. [cit. 19.03.2021]. Dostupné z: <https://www.skolazajecice.cz/svp/>

16. Vyhláška č. 75/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních v aktuálním znění. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dokumenty-3/vyhlasaky-ke-skolskemu-zakonu>
17. *Základní škola a Mateřská škola Pňovice, okres Olomouc* [online]. Copyright © 2021 Pňovice [cit. 15.02.2021]. Dostupné z: <https://www.skolapnovice.cz/file.php?id=6841&oid=7861359>
18. Základní škola Pardubice-Dubina, Erno Košťála 870. [online]. Copyright © [cit. 02.02.2021]. Dostupné z: <https://www.zsdubina.cz/sites/default/files/obsah/stranky/metodik-prevence/soubory/mpp2020-2021.docx>
19. Základní škola U Stadionu. [online]. [cit. 15.02.2021]. Dostupné z: http://www.zsustadionu.chrudim.cz/prevence/dokumenty/preventivni_program.pdf
20. Základní škola U Stadionu. [online]. [cit. 15.02.2021]. Dostupné z: <http://www.zsustadionu.chrudim.cz/svp.php>
21. ZŠ Hrochův Týnec – Články: ŠKOLNÍ METODIK PREVENCE. [online]. Copyright © 2009 [cit. 08.03.2021]. Dostupné z: https://www.zsht.cz/articles.php?article_id=20

Seznam příloh

Příloha č. 1 Přepis rozhovoru se školním metodikem prevence ZŠ Albertova

Příloha č. 2 Přepis rozhovoru se školním metodikem prevence ZŠ Boženy

Příloha č. 3 Přepis rozhovoru se školním metodikem prevence ZŠ Cibulova

Příloha č. 4 Přepis rozhovoru se školním metodikem prevence ZŠ Denisova

Příloha č. 5 Přepis rozhovoru se školním metodikem prevence ZŠ Eleny

Příloha č. 6 Přepis rozhovoru se školním metodikem prevence ZŠ Filipova

Příloha č. 7 Přepis rozhovoru se školním metodikem prevence ZŠ Gustavova

Příloha č. 8 Přepis rozhovoru se školním metodikem prevence ZŠ Horákové

Příloha č. 9 Tabulka 5 - Implementace prevence do vyučovacích předmětů

Příloha č. 1

Přepis rozhovoru se školním metodikem prevence ZŠ Albertova

Autor: *Probíhají nyní na Vaší základní škole preventivní programy zaměřené na kyberprostor?*

ŠMP: Ne, probíhá pouze všeobecný preventivní program od organizace Semiramis. Tento program je určen pro 6.-7. ročník. Cílem programu je zlepšit klima třídy, zkvalitňování vztahů mezi žáky a výchova ke zdravému životnímu stylu.

Autor: *Programy zaměřené na kyberprostor na vaší škole tedy neprobíhají?*

ŠMP: Preventivní programy zaměřené na internet a kyberšikanu neprobíhají, protože v minulém školním roce proběhl na celém druhém stupni projekt KYBERLIFE, který byl zaměřený na kyberšikanu a rizika spojená s internetem. Tento projekt proběhl ještě před vypuknutím pandemie koronaviru. Na projektu spolupracovali žáci druhého stupně, jejich rodiče a učitelé.

Autor: *Jak často během klasické výuky probíhají na Vaší základní škole preventivní programy zaměřené na kyberprostor?*

ŠMP: Běžně dvakrát ročně, když není distanční výuka. Samozřejmě pokud zaznamenáme podnět od vyučujícího, snažíme se vzniklou situaci ihned řešit a případně preventivní program objednáme.

Autor: *Jakým způsobem Vaše základní škola řeší prevenci rizikového chování v kyberprostoru v rámci distanční výuky?*

ŠMP: Žáci byli poučeni učiteli, jak se mají chovat v prostředí distanční výuky. Díky programu KYBERLIFE, který byl loni před začátkem pandemie, se děti umí chovat v hodinách. Loni ještě zkoušeli, co si můžou dovolit a co ne, při hodinách se chovali problémově, ale to jsme vyřešili a letos jsme zaznamenali velký pokles problémů právě v online hodinách. Moc se letos nestává, že se vyskytne problém. Pokud ho zaznamenáme, učitel ho řeší.

Autor: *Jak jste řešili, když se žáci chovali rizikově?*

ŠMP: Poučili jsme je o správném chování na internetu, řekli jsme jim důvody, proč nesmějí na platformě Teams vyrušovat učitele při výuce. Žáci se pozdě připojovali a brzy odcházeli z výuky. V diskusi jsme jim vysvětlili, jak se mají chovat, stanovili jsme pravidla, že se mají přihlásit, pokud mají otázku a podobně.

Příloha č. 2

Přepis rozhovoru se školním metodikem prevence ZŠ Boženy

Autor: Probíhají nyní na Vaší základní škole preventivní programy zaměřené na kyberprostor?

ŠMP: Ne, pokoušeli jsme se sehnat přednášky online formou, ale například preventistka Policie ČR trvá pouze na osobním setkání ve škole. Proběhla dopravní přednáška v 5. ročníku a v 7. třídě poruchy příjmu potravy. Ráda bych v rámci IVT udělala rizika internetu, ale jsme dost ve skluzu. Uvidíme, co se do konce roku ještě podaří zrealizovat.

Autor: Na co se má zaměřit plánovaná přednáška na rizika internetu?

ŠMP: Chtěla jsem zrealizovat přednášku zaměřenou na kyberšikanu, virtuální závislost jako je netolismus, poučit žáky o bezpečném používání internetu.

Autor: Jak často během klasické výuky probíhají na Vaší základní škole preventivní programy zaměřené na kyberprostor?

ŠMP: Preventivních programů sociálně patologických jevů je za školní rok větší počet, ale vyloženě programy zaměřené na kyberprostor jsou minimálně dva. Prevence této problematiky se také prolíná některými vyučovacími předměty jako je například IVT. V průběhu školního roku jsme několikrát pořádali komunitní kruh, ve kterém jsme si se žáky povídali na téma šikana a kyberšikana, návykové látky a zdravá výživa.

Autor: Jakým způsobem Vaše základní škola řeší prevenci rizikového chování v kyberprostoru v rámci distanční výuky?

ŠMP: Žáci byli poučeni učiteli, jak se mají chovat v rámci distanční výuky. Plánujeme preventivní přednášku, jak jsem říkala, ale nevím, jestli se podaří zrealizovat. Třídní učitelé probírají prevenci při hodinách. Například v devátém ročníku učitel poučil žáky o komunikaci se specializovanými službami jako je linka důvěry a krizová centra. Také si povídali o způsobech chování v krizových situacích.

Příloha č. 3

Přepis rozhovoru se školním metodikem prevence ZŠ Cibulova

Autor: *Probíhají nyní na Vaší základní škole preventivní programy zaměřené na kyberprostor?*

ŠMP: Ano, probíhají především na 1. stupni, máme skvělou paní učitelku, která programy dělá. Na druhém stupni žádný preventivní program nemáme, probíhají pouze třídnické hodiny.

Autor: *Jak třídnické hodiny u vás probíhají?*

ŠMP: Ve všech třídách probíhají třídnické hodiny, během kterých se třídní učitel věnuje formou diskuse tématům záškoláctví, šikana, kyberšikana, bezpečnost na internetu, agrese, zdravý životní styl a dalším. Témata se mění podle situace třídy a aktuálních problémů.

Autor: *Jak často během klasické výuky probíhají na Vaší základní škole preventivní programy zaměřené na kyberprostor?*

ŠMP: Třikrát za pololetí probíhá preventivní program. Program zaměřený na počítačovou bezpečnost a kyberšikanu probíhá minimálně jednou ročně ve formě projektové výuky. Využíváme různé materiály Národního institutu bezpečnějšího internetu, které jsou k dispozici na jejich webových stránkách.

Autor: *Jakým způsobem Vaše základní škola řeší prevenci rizikového chování v kyberprostoru v rámci distanční výuky?*

ŠMP: Online prevence probíhá na prvním stupni, na druhý stupeň máme objednaný program, ale čekáme na prezenční výuku. I v distanční výuce pokračujeme v pondělních třídnických hodinách, ve kterých se řeší aktuální témata třídy, například šikana, kyberšikana, bezpečnost na internetu a další rizikové jevy, se kterými se děti setkávají.

Autor: *Jak probíhá online prevence na 1. stupni?*

ŠMP: Na prvním stupni probíhají čtvrt hodinky, při kterých se učitelé věnují aktuálním preventivním tématům, například kyberšikaně a chování při online výuce. Učitelé pouští žákům preventivní videa, která hravou formou seznamují děti s internetovou bezpečností. Učitel pak vede diskusi, ve které rozebírají tematiku videa a zjišťují tak, jestli děti problému rozumí.

Příloha č. 4

Přepis rozhovoru se školním metodikem prevence ZŠ Denisova

Autor: Probíhají nyní na Vaší základní škole preventivní programy zaměřené na kyberprostor?

ŠMP: Probíhají, máme je od organizace Semiramis. Měli jsme v plánu preventivní programy od Městské policie zaměřené na sociálně patologické jevy a bezpečný internet. Z důvodu distanční výuky se neuskuteční.

Autor: Jak často během klasické výuky probíhají na Vaší základní škole preventivní programy zaměřené na kyberprostor?

ŠMP: Probíhají dvakrát za školní rok, v této době máme pouze online preventivní programy od Semiramis. Na začátku minulého školního roku proběhl pravidelný pobyt v přírodě pro děti ze 3. a 4. třídy. Během pobytu žáci zažili odbornou přednášku od Semiramis, která byla na téma prevence rizikového chování v kyberprostoru.

Autor: Jakým způsobem Vaše základní škola řeší prevenci rizikového chování v kyberprostoru v rámci distanční výuky?

ŠMP: Objednali jsme si online preventivní programy od Semiramis. Nejdřív jsme se toho báli, protože preventivní programy přece jen jsou lepší, když jsou žáci v kontaktu s přednášejícím. Podle vyjádření žáků víme, že se jim online programy líbí.

Autor: Jak jsou zaměřené programy od organizace Semiramis?

ŠMP: Online programy od Semiramis jsou určené pro 4.-9. třídu, každý program má trochu jiné zaměření, například 6. třída má program zaměřený na emoce na internetu. Dále řešíme prevenci v hodinách informatiky, poučili jsme žáky, jak se chovat na internetu, jak pracovat s informacemi, které tam najdou, a jak se chovat při online výuce.

Příloha č. 5

Přepis rozhovoru se školním metodikem prevence ZŠ Eleny

Autor: *Probíhají nyní na Vaší základní škole preventivní programy zaměřené na kyberprostor?*

ŠMP: No to rozhodně neprobíhají. Určitě nabídky jsou, ale my jsme rádi, když zvládneme normální výuku. Nemáme prostor na nějaké programy.

Autor: *Jak často během klasické výuky probíhají na Vaší základní škole preventivní programy zaměřené na kyberprostor?*

ŠMP: Tak čtyřikrát ročně. Normálně bývají přednášky a besedy od Policie ČR na různá témata.

Autor: *Na jaká témata jsou zaměřené programy od Policie ČR?*

Třeba rizikové chování v dopravě, kyberšikana a riziková komunikace, závislost na internetu a podobně.

Autor: *Jakým způsobem Vaše základní škola řeší prevenci rizikového chování v kyberprostoru v rámci distanční výuky?*

Prevence patologických jevů probíhá určitě v občance. Na prvním stupni také probíhá prevence, která je začleněná do výuky, dále jsme řekli žákům, jak se mají chovat na internetu a při výuce. Učitel se zaměřuje na aktuální témata jako je zdraví a nemoc, předcházení úrazů, bezpečné používání internetu. Vede s žáky diskusi na dané téma.

Autor: *Věnuje se třídní učitel prevenci v třídnických hodinách?*

Ano, ale neprobíhají pravidelně. Ve třetí třídě jsme měli prevenci na kyberšikanu zaměřenou na mobily. V sedmé třídě byla třídnická hodina zaměřená na kyberšikanu.

Příloha č. 6

Přepis rozhovoru se školním metodikem prevence ZŠ Filipova

Autor: *Probíhají nyní na Vaší základní škole preventivní programy zaměřené na kyberprostor?*

ŠMP: *Teď momentálně asi ne, ale jinak za běžného provozu míváme, spolupracujeme se Sdružením D. Ty dělají takhle preventivní programy. Takže děti měly program na podzim, pátáci.*

Autor: *Z jakého důvodu tyto programy neprobíhají?*

ŠMP: *Kvůli distanční výuce, nestíháme nic, není čas na programy.*

Autor: *Jaké programy jste plánovali uskutečnit ve spolupráci se sdružením D?*

ŠMP: *Loni jsme chtěli udělat program pro první a druhou třídu na spolupráci a kamarádství, pro pátou třídu roční preventivní program, ale museli jsme je zrušit kvůli pandemii.*

Autor: *Jak často během klasické výuky probíhají na Vaší základní škole preventivní programy zaměřené na kyberprostor?*

ŠMP: *No, tak podle situace třídy, třeba třikrát ročně.*

Autor: *Jakým způsobem Vaše základní škola řeší prevenci rizikového chování v kyberprostoru v rámci distanční výuky?*

ŠMP: *No, tak paní učitelky individuálně vyučují, každá paní učitelka nebo třídní učitelé, žáci byli poučeni, než jsme zahájili distanční výuku, rodičům to bylo sděleno, že je jakoby zahájená a seznámeni byli tak nějak, jako byli. Během výuky se to řeší.*

Příloha č. 7

Přepis rozhovoru se školním metodikem prevence ZŠ Gustavova

Autor: *Probíhají nyní na Vaší základní škole preventivní programy zaměřené na kyberprostor?*

ŠMP: V současné době žádné preventivní programy neuskutečňujeme, nezvládáme distanční výuku a nemáme čas řešit programy. V úvodu distanční výuky jsme žákům řekli, jak se při ní mají chovat a poučili jsme je o zásadách bezpečného zacházení s internetem.

Autor: *Jak často během klasické výuky probíhají na Vaší základní škole preventivní programy zaměřené na kyberprostor?*

ŠMP: Při klasické výuce probíhají minimálně dvakrát ročně, ve čtvrté třídě máme program „Piráti útočí“ a v sedmé třídě Skrytá nebezpečí internetu.

Autor: *Jakým způsobem Vaše základní škola řeší prevenci rizikového chování v kyberprostoru v rámci distanční výuky?*

ŠMP: Za normálních okolností na naší škole preventivní programy obstarává společnost Acet. Preventivními programy se zaměřením na chování v kyberprostoru procházejí žáci ve čtvrté třídě. Plavba po online moři "Piráti útočí" je interaktivní a zážitkový program zaměřený na rozpoznání rizik užívání internetu.

Dále ještě v 7. ročníku se koná program s názvem „Skrytá nebezpečí internetu.“ Jedná se o naučný program o používání Facebooku, Instagramu a Messengeru. Žáci hrají role různých lidí ve skupinách, seznamují se, předávají si fotky, jeden je vyděrač, podvodník, pedofil a druhý je mladá, nezkušená, naivní osoba, probíhá chat. Nakonec se žáci dozvědí, jakých trestných činů se dopustili a jaký postih by je čekal.

Autor: *Co děláte v současnosti?*

ŠMP: V současné době probíhá pouze prevence, která se prolíná v předmětech. Žáci se dozvídají další informace v hodinách Výchovy k občanství, učitelé se věnují tématům rodinných vztahů, volného času a jeho využití, linkám důvěry, šikaně či návykovým látkám. V předmětu Výchova ke zdraví se žáci dozvídají o rizicích, která ovlivňují jejich zdraví, o návykových látkách a o problémech spojených s počítači. V hodinách Informatiky učitelé probírají téma základních pravidel bezpečné práce s počítačem a internetem.

Příloha č. 8

Přepis rozhovoru se školním metodikem prevence ZŠ Horákové

Autor: *Probíhají nyní na Vaší základní škole preventivní programy zaměřené na kyberprostor?*

ŠMP: *Neprobíhají z důvodu pandemie. Upřednostňujeme kontakt se žáky během preventivních programů, online programy nám nevyhovují.*

Autor: *Jaké preventivní programy jste měli v plánu uskutečnit?*

ŠMP: *Plánovali jsme preventivní besedu s Policií ČR zaměřenou na kyberšikanu, agresi a záměrné ubližování si. Další besedy by se uskutečnily podle aktuální situace ve třídách.*

Autor: *Jak často během klasické výuky probíhají na Vaší základní škole preventivní programy zaměřené na kyberprostor?*

ŠMP: *Za normální situace probíhají čtyřikrát ročně podle situace kolektivu.*

Autor: *Jakým způsobem Vaše základní škola řeší prevenci rizikového chování v kyberprostoru v rámci distanční výuky?*

ŠMP: *Pokud učitelé zaznamenají podnět od žáků či rizikovou situaci mezi nimi, řeší ji. Poučí žáky, jak se mají chovat, vysvětlí, proč jejich chování není vhodné.*

Autor: *O jakých rizikových jevech v kyberprostoru jste žáky poučovali?*

ŠMP: *O kyberšikaně jsme si se žáky povídali na začátku školního roku, ještě před distanční výukou. Žáci ví, že si na internetu nemají ze spolužáků dělat legraci, nepsat si s cizími lidmi, včas ukončovat nevhodnou komunikaci, znají linku důvěry.*

Momentálně zaznamenáváme, že se během distanční výuky žáci doptávají na různá témata. Naposledy jsme si povídali o rizikové komunikaci na internetu v předmětu Prvouka. Diskutovali jsme o různých situacích, se kterými se mohou na internetu setkat, například, když si s nimi bude chtít psát cizí člověk, jak ukončit komunikaci s cizím člověkem.

Příloha č. 9

Tabulka 5 - Implementace prevence do vyučovacích předmětů

Základní škola	Ročník	Vyučovací předmět	Obsah předmětu
Základní škola Albertova	1.	Svět kolem nás	Riziková místa a situace
	2.	Svět kolem nás	Rizikové situace; rizikové chování, předcházení konfliktům
	3.	Svět kolem nás	Osobní bezpečí – bezpečné chování v rizikovém prostředí
	4.	Práce na počítači	Pravidla bezpečné práce s počítačem
	5.	Práce na počítači	Internet, elektronická pošta. Práce s elektronickou poštou, e-maily, žák píše zprávy, přečte zprávy, smaže zprávy
	5.	Svět kolem nás	Sociálně patologické jevy, návykové látky – hrací automaty a počítače, závislost, nebezpečí komunikace prostřednictvím elektronických médií; šikana
	6.	Informatika	Základní způsoby komunikace (e-mail, chat), multimediální využití počítače, multimédia
	6.	Výchova ke zdraví	Šikana
	7.	Výchova ke zdraví	Rizikové chování, jevy, situace, prostředí: nebezpečí komunikace prostřednictvím elektronických médií; šikana
	8.	Informatika	Multimédia, multimediální programy
	9.	Informatika	Internet, počítačové a sociální sítě, email, komunikační programy
	9.	Český jazyk a literatura	Manipulativní komunikace v masmédiích a kritický postoj k ní
Základní škola Boženy	3.	Prvouka	Nebezpečí komunikace na elektronických médiích, rizikové situace běžného života; šikana
	4.	Přírodověda	Riziková místa a situace
	4.	Vlastivěda	Rizikové situace, riziková místa, rizikové chování
	5.	Informatika	Základní způsoby komunikace, e-mail, chat, telefonování
	5.	Přírodověda	Závislost, nebezpečí komunikace prostřednictvím elektronických médií

	6.	Informatika	Komunikace, email, telefonování, vývojové trendy informačních technologií, multimédia
	6.	Občanská výchova	Prostředky masové komunikace, masmédia
	7.	Český jazyk a literatura	Manipulativní komunikace v masmédiích
	7.	Občanská výchova	Šikana
	8.	Informatika	Prevence rizik z dlouhodobého užívání výpočetní techniky; komunikace: e-mail, chat, telefonování; vývojové trendy informačních technologií; multimédia
	9.	Výchova ke zdraví	Nebezpečí komunikace prostřednictvím elektronických médií; rizikové situace, rizikové chování, sociálně patologické jevy; autodestruktivní závislosti
Základní škola Cíbulova	1.	Prvouka	Šikana, rizikové situace
	2.	Prvouka	Bezpečná komunikace prostřednictvím elektronických médií, rizikové situace
	3.	Prvouka	Šikana
	4.	Přírodověda	Závislost
	5.	Přírodověda	Nebezpečí komunikace prostřednictvím médií, závislost
	5.	Informatika	Bezpečnostní pravidla pro práci s výpočetní technikou, komunikace pomocí internetu či jiných komunikačních zařízeních (chat, e-mail, telefonování, SMS)
	6.	Informatika	Bezpečnostní pravidla pro práci s výpočetní technikou
	6.	Výchova k občanství	Fungování a vliv masmédií ve společnosti
	6.	Výchova ke zdraví	Autodestruktivní závislosti, patologické jevy
	7.	Informatika	Bezpečnostní pravidla pro práci s výpočetní technikou
	7.	Výchova k občanství	Fungování a vliv médií ve společnosti, šikana
	7.	Výchova ke zdraví	Autodestruktivní závislosti, nebezpečí komunikace prostřednictvím elektronických médií, patologické jevy, rizikové chování
	9.	Informatika	Bezpečnostní pravidla pro práci s výpočetní technikou, elektronická pošta, patologické jevy
	9.	Výchova ke zdraví	Autodestruktivní závislosti – rizikové chování (nebezpečný internet), nebezpečí komunikace, rizikové

			chování, rizikové situace prostřednictvím elektronických médií
	9.	Výchova k občanství	Fungování a vliv masmédií
	9.	Český jazyk a literatura	Manipulativní komunikace v masmédiích a kritický postoj k ní
Základní škola Denisova	1.	Prvouka	Šikana
	4.	Vlastivěda	Rizikové situace
	4.	Přírodověda	Šikana
	5.	Informační technologie	Způsoby komunikace (chat, e-mail, telefonování)
	6.	Výchova ke zdraví	Bezpečné chování a komunikace – komunikace s vrstevníky a neznámými lidmi, bezpečný pohyb v rizikovém prostředí, šikana
	6.	Informační technologie	Základy elektronické komunikace, pravidla zacházení s výpočetní technikou, bezpečné zacházení s výpočetní technikou, multimédia
	7.	Občanská výchova	Masmédia, vliv masmédií na utváření masové kultury a na veřejné mínění
	8.	Občanská výchova	Sociálně patologické jevy
	8.	Český jazyk	Manipulativní komunikace v masmédiích a kritický postoj k ní
	9.	Občanská výchova	Nebezpečí ohrožení sociálně patologickými jevy
	9.	Výchova ke zdraví	Autodestruktivní závislosti
Základní škola Eleny	5.	Základy práce s počítačem	Zásady bezpečnosti práce a prevence zdravotních rizik spojených s dlouhodobým využíváním výpočetní techniky. základní způsoby komunikace (e-mail, chat, telefonování), multimediální využití počítače
	6.	Informatika	Žák přijímá a odesílá e-mail, chatuje; multimédia; vývojové trendy informačních technologií
	6.	Výchova ke zdraví	Sociálně patologické jevy ve škole
	7.	Výchova ke zdraví	Sociálně patologické jevy ve škole i mimo ni; autodestruktivní závislosti
	7.	Výchova k občanství	Šikana

	8.	Etická výchova	Šikana
	9.	Občanská výchova	Žák charakterizuje prostředky masové komunikace, vliv masmédií
	9.	Český jazyk a literatura	Manipulativní komunikace v masmédiích a kritický postoj k ní
Základní škola Filipova	3.	Člověk a jeho svět	Šikana
	4.	Člověk a jeho svět	Návykové látky, počítače
	4. (NP)	Informatika	Zásady bezpečnosti práce a prevence zdravotních rizik spojených s dlouhodobým využíváním výpočetní techniky, základní způsoby komunikace (e-mail, chat, telefonování)
	5. (PP)	Informatika	Zásady bezpečnosti práce a prevence zdravotních rizik spojených s dlouhodobým využíváním výpočetní techniky, základní způsoby komunikace (e-mail, chat, telefonování)
	5.	Člověk a jeho svět	Návykové látky, hrací automaty, počítače
	7.	Informatika	Média, internet, multimédia
	7.	Občanská výchova	Masmédia, masová komunikace
	8.	Výchova ke zdraví	Autodestruktivní závislosti – zdravotní a sociální rizika práce s počítačem, bezpečné chování – komunikace s vrstevníky a neznámými lidmi, pohyb v rizikovém prostředí; šikana
	9.	Informatika	Multimédia
Základní škola Gustavova	2.	Prvouka	Chování lidí – rizikové situace, rizikové chování
	4.	Vlastivěda	Rizikové situace, rizikové chování
	5.	Vlastivěda	Rizikové situace, rizikové chování
	5.	Člověk a jeho svět	Nebezpečí komunikace prostřednictvím elektronických médií, šikana
	5.	Informační a komunikační technologie	Základní pravidla bezpečnosti práce s počítačem, bezpečné užívání internetu, komunikace pomocí chatu, e-mailu, ICQ, Facebooku apod.
	6.	Výchova ke zdraví	Sociálně patologické jevy, šikana, manipulativní vliv médií, autodestruktivní závislosti, hazardní hry a počítače
	7.	Informační a komunikační technologie	Základní pravidla bezpečnosti práce s počítačem, bezpečné užívání internetu. Rizika hazardu, rizika spojená s hraním hazardních her na internetu
	8.	Výchova k občanství	Drogy, závislosti
	9.	Výchova k občanství	Masová komunikace, masmédia

Základní škola Horákové	2.	Prvouka	Práce s elektronickými médii
	3.	Prvouka	Práce s elektronickými médii, šikana
	4.	Přírodověda	Šikana, násilí v médiích, počítače, závislost, nebezpečí komunikace prostřednictvím elektronických médií
	5.	Přírodověda	Počítače, závislost, nebezpečí komunikace prostřednictvím elektronických médií
	5.	Informační a komunikační technologie	Zásady bezpečnosti práce a prevence zdravotních rizik spojených s dlouhodobým využíváním výpočetní techniky, základní způsoby komunikace (e-mail, chat, telefonování), šikana; multimediální využití počítače

Zdroj: Vlastní zpracování